
Prevenció de la delinqüència

PID_00264551

Ed Hilterman

Temps mínim de dedicació recomanat: 4 hores

Ed Hilterman

Sociòleg. Treballa com a assessor científic al Centre de Coneixement en Psiquiatria Forense a Utrecht, Holanda. Des de 2008 dirigeix una consultoria a Barcelona especialitzada en recerca aplicada en l'àmbit de la justícia, a més de ser professor en la Universitat Oberta de Catalunya (UOC). Ha treballat com a investigador en psiquiatria forense als Països Baixos i ha estat director tècnic del projecte per a la implantació del SAVRY en la justícia juvenil de Catalunya. La seva recerca s'ha centrat en la valoració i gestió del risc de reincidència, i ha traduït diverses eines a l'holandès i a l'espanyol. És coautor del SAPROF-YV i del Decision-making in Abusive Relationship Interview (DIARI).

L'encàrrec i la creació d'aquest recurs d'aprenentatge UOC han estat coordinats per la professora: Rocío Pina Ríos (2019)

Primera edició: setembre 2019

© Ed Hilterman

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2019

Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona

Realització editorial: FUOC

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars dels drets.

Índex

Objectius	5
1. La definició de la prevenció de la delinqüència	7
1.1. La pràctica basada en l'evidència	8
2. Tipologies de prevenció	11
2.1. La tipologia de prevenció bidimensional	11
2.1.1. Prevenció orientada a l'infractor	12
2.1.2. Prevenció situacional	13
2.1.3. Prevenció orientada a la víctima	14
2.2. Tipologia de la prevenció situacional, la prevenció social i la comunitària	15
2.2.1. Prevenció situacional	16
2.2.2. Prevenció social	17
2.2.3. Prevenció comunitària	18
3. La prevenció de la delinqüència en la pràctica	20
3.1. Prevenció primària orientada a l'infractor: «Dat-e Adolescence» un programa de prevenció de violència en el festeig juvenil	20
3.1.1. Enfocament teòric	21
3.1.2. Descripció del programa	21
3.1.3. Resultats	22
3.2. Prevenció secundària orientada a l'infractor: <i>Q de festa!</i> - <i>Nits de qualitat</i>	23
3.3. Prevenció terciària orientada a l'infractor: models teòrics de rehabilitació	24
3.3.1. Els principis de risc, necessitat i responsivitat (RNR)	24
3.3.2. El model de bona vida	26
3.3.3. Intervencions orientades al control enfront d'intervencions orientades a la teràpia	28
3.3.4. Teràpies familiars com a prevenció terciària envers l'infractor	30
3.4. Prevenció situacional primària: campanyes de policia local	31
3.5. Prevenció situacional secundària: un projecte de reducció de robatoris en habitatges a Liverpool	33
3.6. Prevenció situacional terciària: la identificació de punts calents o <i>hot spots</i>	36
3.6.1. Enfocament teòric	36
3.6.2. Exemple pràctic: la ciutat de Chicago	37

3.7. Prevençió primària orientada a la víctima: detecció del maltractament infantil	39
3.8. Prevençió secundària orientada a la víctima: el projecte «Gent gran: volem la teva seguretat»	40
3.9. Prevençió terciària orientada a la víctima: projecte amb víctimes de violència de parella	41
Bibliografia	43

Objectius

Els objectius que aconseguireu una vegada treballats els continguts d'aquest mòdul de «Prevenió de la delinqüència» de l'assignatura de Predicció, prevenció i tractament de la conducta delictiva, són:

- 1.** Entendre la definició de la prevenció de la delinqüència.
- 2.** Conèixer les diferents tipologies de prevenció.
- 3.** Vincular les tipologies de prevenció amb la prevenció de la delinqüència en la pràctica.
- 4.** Classificar projectes de prevenció de la delinqüència en la pràctica segons les diferents tipologies de prevenció.
- 5.** Conèixer els diferents models teòrics de rehabilitació.
- 6.** Entendre les diferències entre els models de rehabilitació.
- 7.** Prendre consciència de l'efecte de les intervencions dirigides al control enfront de les intervencions enfocades al tractament.

1. La definició de la prevenió de la delinqüència

És difícil canviar el comportament d'un adolescent o d'un adult que ja ha desenvolupat una conducta desviada o de delinqüència. També les conseqüències d'haver estat víctima d'un delictes poden ser greus i interferir negativament en la vida d'una persona durant molts anys. En aquest fet rau la importància de la prevenió per evitar l'aparició del comportament delictiu. Es pot aplicar aquí la màxima «És millor prevenir que guarir» per al comportament criminal, ja que aquest comportament pot tenir conseqüències greus tant per a l'infractor com per a la víctima. Si observem la història recent de la humanitat, podem comprovar que la millora en el nivell de vida no va ser tant el resultat d'intervencions especialitzades, sinó principalment la conseqüència de posar en pràctica bones mesures preventives. Per exemple, el gran augment de l'esperança de vida als països occidentals no es deu essencialment a millors medicaments o avenços en cirurgia, sinó principalment a una millor higiene i vacunació. Es pot aplicar la mateixa premissa en l'atenció de la salut mental, en l'àmbit de la justícia i en seguretat ciutadana i, en conseqüència, començar a prioritzar les mesures preventives que són les que poden oferir millors resultats.

La prevenió de la delinqüència és un concepte que s'utilitza molt sovint, malgrat que el significat no sempre queda prou clar i és freqüent que hi hagi confusió sobre aquest tema. Moltes persones pensen que la prevenió es refereix solament a la prevenió primària, en altres paraules, a la prevenió de l'aparició de la conducta delictiva. Però la prevenió de la delinqüència pot ser molt més àmplia. Per això, la primera pregunta que hauríem de fer-nos és: què és la prevenió de la delinqüència?

Per definir-la utilitzem una definició de Van Dijk i De Waard (1991, pàg. 483) que definirien la prevenió com:

«El total de totes les iniciatives privades i les polítiques estatals, fora dels límits del sistema de justícia penal, dirigides a la reducció de les diverses classes de danys produïts per actes definits com a delictes per l'estat».

La definició de Van Dijk i De Waard (1991) és àmplia i inclou: programes per reduir la por (a la delinqüència), en percebre's aquesta com una conseqüència negativa de la criminalitat (percebuda); serveis d'assistència a víctimes de qualsevol tipus de delictes, perquè aquests serveis poden servir per controlar el dany en les víctimes; o el patrullatge de la policia i els programes de tractament d'infractors. Però la definició exclou la recerca policial per aclarir un delictes i la prossecució de delictes, la sentència i l'execució de penes tradicionals.

Paral·lelament a aquesta definició, des de la medicina preventiva podem veure que hi ha una distinció entre la prevenció primària, secundària i terciària. La prevenció primària, segons l'Organització Mundial de la Salut (OMS), consisteix en:

«mesures orientades a evitar l'aparició d'una malaltia o problema de salut mitjançant el control dels factors causals i els factors predisposants o condicionants» (OMS, 1998).

L'objectiu, per tant, de les accions de prevenció primària és disminuir la incidència de la malaltia.

Per exemple, utilitzar preservatius per a la prevenció del VIH i altres malalties de transmissió sexual, o la donació d'agulles a usuaris de drogues per a la prevenció del VIH i l'hepatitis.

En aquesta definició també entra la millora de sistemes de clavegueram per contrarestar situacions poc higièniques que podrien causar malalties. La prevenció secundària, per la seva banda, està destinada al diagnòstic precoç de la malaltia incipient (sense manifestacions clíniques). Inclou la identificació de grups que poden estar en una situació de risc, per exemple, la vacunació anual a grups vulnerables, com podrien ser les persones d'edat avançada. Finalment, la prevenció terciària està dirigida a persones que estan malaltes i consisteix en la recuperació de la malaltia mitjançant un diagnòstic, tractament i la rehabilitació per prevenir les recidives de la malaltia.

1.1. La pràctica basada en l'evidència

Quan es fa el disseny i/o s'implementa una intervenció preventiva, és important saber si la intervenció tindrà l'efecte anticipat i preveure que no tindrà un efecte contrari, com per exemple, augmentar la delinqüència. Evidentment aquest és un aspecte molt important a tenir en compte. La pràctica basada en l'evidència és una via per esbrinar si les intervencions tenen l'efecte desitjat. Però què és la pràctica basada en l'evidència?

La pràctica basada en l'evidència (PBE) consta de tres principis clau:

1) Identificar i integrar la millor evidència de recerca sobre si, i per què, una intervenció hauria de funcionar. Per això l'avaluació empírica de les intervencions específiques per prevenir la delinqüència basades en evidència efectiva és d'especial importància (Sturgeon, Tyler, i Gannon, 2018). La PBE es considera l'«estàndard d'or» per a la prestació d'atenció clínica i teràpies psicològiques, i representa la implementació efectiva de l'evidència científica en la pràctica (Gannon i Ward, 2014).

Exemple: utilitzant teràpies amb suport empíric, utilitzant la millor evidència teòrica i empírica per guiar el contingut del tractament / objectius, avaluant l'efectivitat de la intervenció, entre d'altres.

2) Utilitzar l'experiència clínica i l'experiència en l'aplicació de la recerca a la pràctica, particularment en àrees poc investigades.

3) Incorporar els valors del client i les preferències terapèutiques¹ (Lilienfeld, Ritschel, Lynn, Cautin, i Latzman, 2013). L'avaluació de les intervencions és un component clau de la pràctica basada en l'evidència i és essencial per informar els professionals sobre els tipus d'intervencions i tractaments que proporcionen resultats positius amb els diferents grups; per tant, assegurar que els clients rebin el millor tractament disponible i avançar en la pràctica professional i el coneixement de camp.

⁽¹⁾Per exemple, capacitat de resposta (responsivitat), compromís, o si és més apropiada la intervenció individual o grupal.

Una política eficaç (de prevenció) de delinqüència es basa en coneixements fiables i validats. Solament es pot elaborar utilitzant «llicions del coneixement empíric» de treballs científics editats d'alta qualitat.

L'avaluació de l'efectivitat de les intervencions específiques per prevenir la delinqüència és de particular importància per als professionals que treballen en l'àmbit de justícia, la seguretat ciutadana i la salut, ja que les intervencions poden ser perjudicials per als subjectes o provocar resultats adversos. Per exemple, el risc de tornar a traumatitzar els individus amb la discussió d'experiències adverses de la infància o informació relacionada amb el delicte (Mueser Rosenberg, Goodman, i Trumbetta, 2002), o el risc d'augmentar les taxes de reincidència per als subjectes que completen i/o no completen certes intervencions (Mews, Di Bella, i Purver, 2017).

Centres de recerca per reduir la delinqüència

En l'àmbit internacional, hi ha diversos centres que s'ocupen de la recerca per reduir la delinqüència o recullen informació sobre intervencions efectives, és a dir, que empíricament s'ha verificat que tenen l'efecte desitjat. Aquí donem informació sobre dos d'aquests centres.

El **Campbell Crime and Justice Group** utilitza un enfocament accessible per encoratjar els investigadors, responsables polítics i professionals, que realitzen treball de camp, a conèixer l'efectivitat de les intervencions en relació amb el crim, sense que es perdin en els resultats, de vegades contradictoris, de diferents estudis. S'ha desenvolupat un extens i estricte procediment de revisió per parells. Les revisions sistemàtiques de la recerca en intervencions específiques o l'abordatge de problemes tenen lloc d'acord amb criteris científics estrictes. Els resultats es fan comprensibles i accessibles per a les persones dedicades a la política i la pràctica, que no tenen el temps i l'oportunitat de familiaritzar-se amb totes les publicacions existents. Els criteris estrictes i els procediments de revisió han de garantir que les persones puguin tenir fe implícita en les conclusions. Si una revisió sistemàtica estableix que un enfocament funciona, llavors això es pot considerar com a veritable. Al contrari de si no funciona. Aquestes metaavaluacions es poden considerar com «les perles en la recerca de justícia penal».

El *College of Policing* britànic és el Centre per a la Reducció del Crim de What Works, establert l'any 2013.

L'enfocament del Centre What Works per a la reducció del crim se centra en:

- revisar la recerca sobre pràctiques i intervencions per reduir el crim;

Enllaços d'interès

College «What Works» forma part d'una xarxa dels Centres What Works creats per proporcionar evidència sòlida i completa que guiarà la presa de decisions sobre la despesa pública. Per obtenir més informació, consulteu el lloc web Gov.uk.

Vegeu també el *Policing and Crime Reduction Research Map*.

- etiquetar la millor evidència disponible sobre les intervencions en termes d'impacte en la reducció del delictes, com funcionen, on treballen, com fer-ho i el cost econòmic. A l'enllaç següent es pot accedir al conjunt d'eines de reducció del crim.
- proporcionar als comissionats de Policia i contra el Delicte (PCC) i altres parts interessades en la reducció de la delinqüència els coneixements, eines i orientació per ajudar-los a orientar els seus recursos de manera més eficaç.

La taula 1 descriu alguns dels beneficis de College What Works.

Taula 1. Exemples de benefici

Benefici	Exemple
Decisions més informades	L'evidència es traduirà en informació pràctica que el servei de policia i els seus associats poden utilitzar fàcilment.
La relació qualitat/preu serà clara	L'orientació serà clara i ajudarà els prenedors de decisions a accedir i aplicar l'evidència en l'àmbit local per prendre decisions sobre on gastar i desinvertir.
Tranquil·litat i responsabilitat	Compartir el coneixement sobre «el que funciona» amb el públic ajudarà a fomentar la confiança en el servei de policia i els seus socis per a la reducció de la delinqüència.
Col·laboració i associació	S'enfortiran els vincles entre el servei de policia, els associats per a la reducció de la delinqüència i el sector acadèmic.
Prevenió, no reacció	Es proporcionarà evidència sobre els enfocaments més efectius que poden ajudar a prevenir la delinqüència.

2. Tipologies de prevenció

2.1. La tipologia de prevenció bidimensional

Si bé la mateixa tipologia de prevenció primària, secundària i terciària que s'utilitza en la medicina preventiva s'aplica en polítiques de prevenció de la delinqüència, el 1991 Van Dijk i De Waard volien distingir la prevenció situacional, de la prevenció dirigida a les víctimes i les intervencions que tindrien l'infractor com a objectiu. En el seu raonament, activitats preventives com la instal·lació de millors panys no són el mateix que la formació en «responsabilitat social» dels nens a les escoles i, mentre que ambdues intervencions es poden categoritzar com a prevenció primària, tenen un enfocament molt diferent.

Basat en la teoria d'activitats rutinàries de Cohen i Felson (1979), i acceptant la tipologia de prevenció primària, secundària i terciària que s'utilitza en la medicina preventiva, Van Dijk i De Waard van proposar un model de prevenció de la delinqüència basat en dues dimensions, que denominarem l'enfocament bidimensional. D'una banda, i segons la teoria d'activitats rutinàries de Cohen i Felson (1979), la majoria dels actes delictius necessiten convergència en espai i temps d'un infractor motivat i víctimes potencials en un entorn insuficientment protegit.

Segons aquest model, els esforços preventius es poden dirigir a:

- 1) la reducció de la propensió a delinquir;
- 2) la disminució de la vulnerabilitat de la víctima;
- 3) l'augment de la seguretat de l'entorn.

A partir d'aquesta idea s'ha de fer una distinció entre la prevenció orientada a l'infractor, aquella orientada a la situació i finalment, l'orientada a la víctima.

Prenent aquesta base, l'enfocament bidimensional consisteix a tenir en compte la intervenció preventiva (primària, secundària o terciària) dirigida a evitar que les persones cometin delictes, i a més considerar la intervenció preventiva dirigida a evitar que les persones siguin víctimes de delinqüència. Però a més d'introduir la preocupació per la víctima, van plantejar una tercera categoria, les intervencions preventives dirigides a les situacions, la prevenció situacional. Com a resultat, la tipologia bidimensional de Van Dijk i De Waard (1991) es pot dividir en nou categories (taula 2). Però també veurem que la distinció

és analítica, perquè els diferents tipus de prevenció es barregen i combinen de diverses maneres. A continuació, explicarem cada categoria breument i donarem un exemple d'una bona pràctica vinculada a cadascuna d'elles.

Taula 2. Categories de tipus de prevenció segons Van Dijk i De Waard (1991)

<i>Grups de públic objectiu</i>	Fase de desenvolupament del problema de delinqüència		
	Primària (públic en general)	Secundària (grups de risc)	Terciària (grups d'infractors)
L'infractor	1	2	3
La situació	4	5	6
La víctima	7	8	9

2.1.1. Prevenció orientada a l'infractor

Podem distingir les categories següents:

Categoria 1. Prevenció primària orientada a l'infractor

En teoria, tots els ciutadans són infractors potencials. En la pràctica, una gran part de la població vulnera les normes penals en alguna fase de la seva vida (per exemple, conduir sota influència de substàncies tòxiques o cometre evasió fiscal). Els programes de prevenció, inclosos en aquest paràgraf, tenen com a objectiu enfortir les inhibicions per cometre delictes en tots els ciutadans. Aquests projectes busquen, per exemple, facilitar processos efectius de socialització en la família i en el sistema educatiu.

Exemples concrets són els cursos sobre habilitats parentals i la capacitat normativa a l'escola primària (llicions de «bona ciutadania»). Altres programes d'aquest tipus inclouen projectes de prevenció d'absentisme escolar, projectes contra l'assetjament escolar i programes extracurriculars per a nens els pares dels quals treballen o estan absents a la llar (després de l'horari escolar) per altres raons. Les campanyes d'informació general sobre vandalisme, evasió fiscal, violència domèstica o abús de drogues i/o alcohol també es dirigeixen al públic en general com a possibles infractors i serien incloses dins d'aquesta categoria.

Categoria 2. Prevenció secundària orientada a l'infractor

La prevenció secundària orientada als infractors es basa en la identificació primerenca i la predicció d'individus problemàtics. Els programes especials busquen prevenir el desenvolupament d'estils de vida delictius entre els joves problemàtics amb l'educació bàsica, la formació laboral, les estratègies d'ocupació, els campaments de supervivència per millorar l'autoestima i la competència social, els programes amb famílies d'acollida i altres mesures de protecció infantil. La majoria d'aquests programes intenten (re)integrar en la societat en general els joves que estan en risc d'exclusió social. En molts països, alguns d'aquests programes estan dirigits a joves de grups ètnics minoritaris o altres grups socialment marginats.

Categoria 3. Prevençió terciària orientada a l'infractor

La prevençió de reincidència entre les persones que ja han comès un o més delictes és l'objectiu tradicional dels serveis de llibertat vigilada o rehabilitació a tot el món. Els programes convencionals consisteixen en assessorament, penes de presó, tractament psiquiàtric (incloses clíniques per a drogoaddictes i alcohòlics), mediació laboral i supervisió.

En les últimes dècades, en molts països occidentals s'han introduït noves intervencions destinades a la rehabilitació que intenten evitar els efectes secundaris nocius de les penes de presó. Les innovacions en aquesta àrea, en la majoria dels països europeus, es basen en la supervisió intensiva de llibertat vigilada/condicional, l'arrest domiciliari controlat per mitjà d'una turmellera electrònica, la mediació entre la víctima i el delinqüent, els cursos específics de seguretat vial per a conductors embriacs, el tractament intermedi per a joves infractors (per exemple, formació en habilitats socials) o les intervencions en l'àmbit familiar en famílies desestructurades d'un jove infractor.

2.1.2. Prevençió situacional

Podem distingir les categories següents:

Categoria 4. Prevençió situacional primària

Els enfocaments inclosos aquí busquen que sigui més difícil cometre el delicte per als delinqüents, i que el sentiment de seguretat es generalitzi amb el disseny ambiental i arquitectònic.

Vegem alguns exemples individuals:

- Les cases i edificis individuals poden estar protegits contra el crim amb panys, barres, llums i equips electrònics (per exemple, alarmes antirobatori, càmeres de vídeo sense fils controlades per sistemes de seguretat o telèfons intel·ligents, controls d'accés, etc.). La seguretat residencial es pot promoure per mitjà de regulacions de construcció estatutàries, enquestes de seguretat (visites a llars individuals per part d'especialistes en prevençió de robatoris) o mitjançant la pressió exercida per les companyies de seguretat.
- Els automòbils i camions poden estar protegits amb càmeres de vídeo, barres d'acer per al volant, sistemes d'alarma mòbil amb GPS i connectats a una central d'alarmes.

Totes aquestes mesures tècniques també es coneixen com a «fortificació de l'objectiu». La prevençió situacional en el camp grupal d'àrees residencials o comercials prendrà una gran varietat de formes i, fins i tot, es realitzen llistes de comprovació (*checklists*) per a dissenys de construcció criminològicament sòlids, és a dir, la construcció d'edificis que incorporen els criteris de prevençió situacional de delicte. Aquí, conceptes importants com la visibilitat, l'accés restringit, la limitació del transport massiu o la col·locació de discoteques i bars en àrees no residencials (amb parades properes per al transport públic) en serien alguns exemples. En alguns països, fins i tot, no s'emeten llicències per a la construcció de noves àrees residencials, comercials o industrials sense una avaluació adequada de la solidesa criminològica del disseny².

⁽²⁾Un informe obligatori sobre l'impacte de delinqüència (*mandatory crime impact statement*).

Categoria 5. Prevençió situacional secundària

Alguns barris, blocs d'apartaments, àrees comercials, escoles, hospitals i centres comercials estan greument afectats per delictes, vandalisme o disturbis. Les mesures destinades a posar remei als problemes especials d'aquestes àrees d'alta criminalitat poden ser etiquetades com a prevençió situacional secundària.

Alguns exemples serien el redisseny d'edificis mitjançant el tancament de punts d'accés i la limitació de l'espai semipúblic. En la majoria dels casos, aquests canvis en el disseny es combinen amb més vigilància per part de vigilants de seguretat privada, cuidadors o grups de voluntaris (per exemple, vigilància de veïnats o observadors de bloc) que col·laboren amb la policia local (vegeu també la prevençió comunitària).

Categoria 6. Prevençió situacional terciària

En moltes ciutats, una part desproporcionada de tots els delictes locals es cometien en determinats punts del territori de la ciutat. Aquests «punts calents» (*hot spots*) es poden identificar amb una anàlisi detallada dels sistemes de dades informatitzats de la policia (en el denominat «mapatge del crim»). En molts casos, una concentració tan alta de delictes és causada per la presència de factors criminogènics, com casinos, botigues de pornografia, cases de prostitució, cases d'apostes, discoteques, etc. Algunes vegades, aquests llocs són també mercat de drogues o béns robats. Els mètodes per controlar aquestes zones criminals estan principalment en el domini de l'aplicació de la llei. No obstant això, les polítiques de concessió de llicències i els canvis en el disseny (arquitectònic) també hi poden influir. Una consideració important és si una ofensiva contra el crim en aquests punts calents pot portar al seu desplaçament a altres àrees residencials o comercials. Per aquesta raó, els mètodes de prevençió situacional terciària de vegades s'eviten deliberadament com a part d'una política de contenció (per exemple, la zonificació dels districtes de «llum vermella», és a dir, contenir la prostitució en algunes zones ben limitades).

2.1.3. Prevençió orientada a la víctima

Podem distingir les categories següents:

Categoria 7. Prevençió primària orientada a la víctima

En molts països, es llancen campanyes en els mitjans de comunicació periòdicament per informar el públic sobre les precaucions més comunes contra el crim, com comprar i utilitzar sistemàticament panys sofisticats, no deixar objectes de valor en automòbils sense vigilància, no obrir la porta a estranys, etc. Generalment aquestes campanyes tenen el suport de distribució d'informació escrita, conferències públiques o informació a internet.

Es dissenyen, per exemple, campanyes especials d'informació sobre estafadors per als ancians i sobre l'abús sexual dels nens. L'objectiu d'aquestes activitats és ajudar el públic en general a protegir-se millor contra la delinqüència augmentant la seva consciència dels riscos de victimització i el seu coneixement de tècniques senzilles per evitar la delinqüència.

Categoria 8. Prevençió secundària orientada a la víctima

Alguns grups de la població són, per diverses raons, particularment vulnerables a les victimitzacions criminals. Les dones joves que treballen fins a la matinada, com per exemple infermeres, corren un alt risc de ser atacades als carrers. De vegades se les convida a seguir un curs de tècniques de defensa personal.

Altres grups especials d'alt risc són, per exemple, polítics d'alt nivell i alts directius. Per garantir la seva seguretat personal s'apliquen mètodes especials de protecció VIP. Més enllà d'aquests casos específics, aquí també ens trobaríem amb un grup de risc molt més gran i que comprendria els habitants d'àrees amb un alt índex de criminalitat. Com esmentem en l'apartat sobre la prevençió de delinqüència situacional secundària, els canvis de disseny en aquestes àrees sovint formen part de programes més complets de prevençió de la delinqüència. En molts casos, grups de ciutadans prenen la iniciativa de millorar la seguretat en els seus veïnats assolats pel crim mitjançant la formació de programes de vigilància veïnal. Sovint aquests grups utilitzen aplicacions mòbils (per exemple, WhatsApp) per intercanviar informació. L'objectiu principal d'aquests programes és una millor cooperació amb la policia local alertant la policia sobre incidents sospitosos. Els programes especials, inclosos també en aquesta categoria, són serveis d'escorta per a dones solteres o ancians, cases segures on qualsevol nen pot acudir a la recerca d'ajuda.

Categoria 9. Prevençió terciària orientada a la víctima

En la majoria dels sistemes de dret penal, la víctima té un paper marginal en el procediment penal i té poques possibilitats de rebre una indemnització de l'infractor pels danys soferts. En els últims anys, s'han creat noves disposicions per a les víctimes de delictes dins i fora del sistema de justícia penal. Les disposicions més comunes fora del sistema penal són els esquemes estatals de compensació i assistència a les víctimes (que ofereixen suport emocional, assessorament pràctic i legal), centres de crisi per violació, cases d'acollida per a víctimes de violència domèstica i grups d'autoajuda per a víctimes o familiars de víctimes d'homicidi. L'objectiu d'aquests programes és ajudar les víctimes a superar els seus problemes emocionals i pràctics. Aquesta ajuda apunta a prevenir les dificultats secundàries i el sofriment, així com a les noves victimitzacions. Definim aquestes activitats com a formes terciàries de prevençió.

2.2. Tipologia de la prevençió situacional, la prevençió social i la comunitària

Diversos autors (Crawford, 1998; Garland, 2005; Sozzo, 2000; 2008) distingeixen tres tipus d'alternatives de prevençió de la delinqüència: la prevençió situacional, la prevençió social i la prevençió comunitària. La distinció és analítica, ja que aquestes estratègies d'intervenció també es barregen en el terreny i es poden combinar de diverses maneres. A més, se solapen en certa mesura amb la tipologia de Van Dijk a De Waard (1991).

A continuació, s'exposen les seves característiques distintives.

2.2.1. Prevençió situacional

Tal com succeeix en la tipologia general de la prevençió situacional de Van Dijk a De Waard (1991), aquest tipus de prevençió se centra a modificar determinades situacions i/o ambients en els quals es pretén reduir algun tipus de delicte. Busca dissenyar o modificar un espai per evitar que determinats fets ocorrin. Això pot succeir perquè s'han registrat certs delictes i es decideix intervenir per modificar aquelles pautes ambientals que es considera que afavoreixen la presència d'aquests delictes. Podem dir que la prevençió situacional pretén dissenyar llocs més segurs per a les víctimes potencials i més hostils per als infractors potencials (Crawford, 1998; Sozzo, 2000).

La tipologia general de la prevençió situacional assumeix que certs delictes formen part de la vida quotidiana de les grans ciutats i, més que erradicar-los, es busca disminuir-los en certs llocs i/o moments. L'objectiu principal no és atrapar l'infractor i, si s'aconseguís atrapar-lo, l'important seria evitar/reduir el dany que el delicte hagués ocasionat, però sense que la rehabilitació de l'infractor fos un tema a tenir en compte.

A més, aquesta definició de la prevençió situacional es recolza en la idea d'un infractor potencial que és racional, que sap el que fa: un *Homo economicus* que decideix actuar o abstenir-se de cometre un delicte en virtut de les oportunitats que se li presenten. Davant d'una situació, aquest actor racional avalua els costos i els beneficis que pot implicar la seva decisió i actua en conseqüència. No obstant això, i en contra d'aquest supòsit, Zamble i Quinsey (1997) van demostrar que la gran majoria de delictes són comesos sense preparació alguna i sense efectuar anàlisi cost-benefici. A més, com assenyala Crawford (1998), més enllà dels delictes contra la propietat, n'hi ha uns altres que no semblen estar motivats per l'interès econòmic, com per exemple la violència de gènere o els delictes de trànsit.

Així mateix, la prevençió situacional pot reduir el delicte «aquí i ara», però traslladant-lo «una mica més enllà» on la prevençió no ha estat desenvolupada, sense solucionar el problema de fons. La prevençió situacional pot ser intrusiva i excoent: una vigilància excessiva i omnipresent (per exemple, l'omnipresència de càmeres de vídeo a Gran Bretanya) i pot generar la proliferació d'espais emmurallats habitats per persones que viuen cada vegada més tancades i aïllades del món (Crawford, 1998; Sozzo, 2000).

2.2.2. Prevençió social

La prevençió social de la delinqüència parteix d'un enfocament diferent al de la prevençió situacional i proposa altres modalitats d'intervenció. Malgrat això, ambdues no s'exclouen entre elles.

La prevençió social sorgeix d'una idea central: certs delictes són l'efecte de determinades condicions socioeconòmiques i/o culturals. La prevençió social planteja com a eix d'intervenció la modificació d'aquestes condicions que són considerades les causes de certs tipus de delictes.

D'aquesta manera, aquesta estratègia s'orienta envers els individus que *a priori* defineix com a infractors potencials, en virtut de determinades condicions en les quals es troben. Centrat també en els delictes contra la propietat, aquest enfocament defineix com a infractors potencials les poblacions més empobrides. Les intervencions basades en la prevençió social s'orientaven a reduir l'impacte de processos d'exclusió social per mitjà d'estratègies d'integració social per als grups definits com a infractors potencials o amb més vulnerabilitat d'entrar en conflicte amb la llei. Aquestes poblacions poden ser els joves sense recursos, els desocupats, els immigrants, els habitants de barris marginats de les grans ciutats, entre d'altres. La prevençió social proposa, d'aquesta manera, una intervenció sobre condicions socials, definint un camp d'acció que fins llavors era propi de la política social i genera així un espai d'intersecció problemàtic entre la política social i la política criminal. La prevençió social se centra en la identificació de dos factors (Sozzo, 2000) que entén com a centrals:

- **Factors de risc:** aquells que influïrien en certes poblacions per cometre delictes, particularment les poblacions de joves, urbans, pobres, immigrants.
- **Factors de protecció:** aquells que poguessin revertir els factors de risc, allunyar aquestes poblacions de la comissió de delictes, identificant també quins són els factors que possibiliten als joves desistir d'iniciar una carrera criminal.

Tipus de factors de risc i de protecció

En termes generals, entre els factors de risc que identifiquen els programes de prevençió social de diferents països, hi ha la pobresa, l'exclusió, les condicions de vida, la falta d'inserció en el sistema educatiu, l'edat en contextos de marginació, les dificultats vinculars, l'escassa integració cultural, etc.

Entre els factors de protecció identificats per aquestes estratègies, s'inclouen: el suport psicològic, la formació laboral, la integració cultural, la reinserció en el sistema educatiu, etc. Per això, les intervencions de tipus social en matèria de prevençió del delicte se solen centrar a desplegar aquests factors de protecció.

Un dels punts més febles de la prevençió social és l'associació entre delicte i pobresa de la qual parteix. A més, la criminalització de la pobresa estigmatitza grups grans de joves, immigrants i minories ètniques donant per fet que es tracta d'infractors potencials. Però no parteix del supòsit que aquesta població

es troba marginada de l'exercici de certs drets, i que cal pal·liar aquesta situació (considerant que són ciutadans com la resta dels habitants). En aquesta línia, s'ha acusat la prevenció social de criminalitzar la política social (Sozzo, 2000).

2.2.3. Prevenció comunitària

La prevenció comunitària està fortament vinculada amb la prevenció situacional i la social (Selmini, 2009). Apela, d'una banda, a la participació de les comunitats en el desenvolupament de la prevenció i, d'altra banda, al reconeixement de la comunitat com a l'ambient en el qual s'intervé.

La prevenció comunitària comprèn totes les estratègies dirigides a sostenir la participació dels ciutadans en la prevenció, en l'àmbit individual o col·lectiu, amb objectius, no obstant això, diferents: des del suport social a la comunitat, i la millora de l'ambient físic i social, fins a la reducció d'oportunitats per mitjà de formes diverses de vigilància portades endavant per actuacions dels mateixos ciutadans d'una àrea definida del territori urbà.

Aquesta varietat d'intervencions ha estat resumida en aquests tres enfocaments (Graham i Bennet, 1995):

- organització de la comunitat, basada en la mobilització dels residents a les finalitats de la prevenció i de la reconstrucció del control social informal;
- defensa de la comunitat, mitjançant diverses formes d'autoprotecció dels ciutadans (per exemple, vigilància de veïnats) o estratègies de caràcter urbanístic i arquitectònic;
- desenvolupament de la comunitat, que comprèn mesures dirigides a la reconstitució de la dimensió comunitària i a la millora del conjunt de les condicions socials, d'habitatge i dels serveis.

Quan es presenta una política de prevenció com a comunitària, amb freqüència es dona per fet que la comunitat és garantia de l'èxit de la intervenció. No obstant això, no es pot assumir *a priori* que la seguretat comunitària sigui alguna cosa bona en si mateixa. Sota aquesta denominació s'han desenvolupat intervencions fortament segregatives: una comunitat que es tanca en si mateixa expulsant tot element que consideri estrany a ella. Les experiències de tolerància zero en ocasions es recolzen en una forta retòrica comunitària que convoca els individus a defensar-se dels estranys. Aquests estranys poden ser joves, estrangers o habitants d'altres barris, sense que per això representin una amenaça a l'ordre o a la convivència, i no obstant això la comunitat pot rebutjar-los per aquesta condició. La prevenció comunitària pot comprendre,

en bona part, el conjunt d'activitats de control de la policia en estricte contacte amb els ciutadans o en àrees geogràfiques delimitades, és a dir, allò que en la terminologia anglosaxona es coneix com a *community policing*.

Però la prevenció comunitària també pot enfortir els llaços de solidaritat i ampliar les condicions de seguretat d'un conjunt de persones, sense establir concepcions i intervencions restrictives. Ho fa, per exemple, promovent l'ús comú de l'espai públic, acompanyant persones en situacions que es perceben com a amenaçadores o promovent xarxes de prevenció i protecció enfront dels delictes de l'àmbit privat que solen romandre invisibles. De la mateixa manera, la participació comunitària pot servir per afavorir les relacions amb les institucions públiques i no governamentals i apuntar així a disminuir la sensació d'inseguretat de les persones, incentivant la seva integració en lloc del seu aïllament.

3. La prevenció de la delinqüència en la pràctica

En l'apartat següent ampliarem les nou categories de prevenció descrites per Van Dijk i De Waard (1991), i que han estat prèviament contextualitzades, amb exemples de projectes reals que s'apliquen en la pràctica diària. La seva exposició ha de servir per ampliar el coneixement teòric vinculat als diferents tipus de prevenció i per validar i analitzar la necessitat de treballar i proposar programes de prevenció basats en l'evidència. A més, treballarem amb algunes explicacions teòriques sobre els diversos tipus de prevenció.

3.1. Prevenció primària orientada a l'infractor: «Dat-e Adolescence» un programa de prevenció de violència en el festeig juvenil

La violència de parella és un problema greu en moltes societats i també ho és en joves quan inicien les seves primeres relacions sentimentals. Tot el que fem per primera vegada costa, i un suport pot facilitar la pràctica i evitar problemes. Aquest és el cas també per a l'inici de relacions sentimentals. Dat-e Adolescence és un programa de prevenció primària dirigit a adolescents per prevenir violència en les primeres relacions sentimentals. En un article sobre el risc de violència en el festeig juvenil les autores Viejo, Vega-Gea i Ortega-Ruiz (2017) observen que el fenomen conegut en la literatura científica internacional com a *dating violence* ha estat difícilment traduït en la literatura espanyola. A Espanya s'ha optat per utilitzar termes com *violència/agressivitat* en les relacions de festeig o en el festeig per referir-se a un ampli rang de comportaments de diversa índole (psicològics, relacionals, físics, sexuals, etc.) i amb diversos graus de gravetat, que ocorren en relacions sentimentals que estan en l'inici de la seva formació. Es pot categoritzar aquest tipus de violència en tres grans blocs:

- 1) **violència psicològica**, per referir-nos a comportaments manipulatius, de caràcter emocional o social, utilitzats per danyar de manera indirecta la parella;
- 2) **violència física**, que inclou el contacte físic d'algun tipus com per exemple empentes o cops, cops de puny, puntades de peu o intents d'asfíxia, i
- 3) **violència sexual**, entesa com una sèrie de molèsties de caràcter eròtic-sexual no desitjades per la parella i que poden anar des de tocaments o insults i insinuacions, fins a violacions (Wincentak, Connolly, i Card, 2017).

Tant nois com noies tenen una implicació en aquests comportaments: Archer (2000) va dur a terme una revisió d'estudis en la qual conclou, en relació a la violència física, que és més freqüent en els més joves i que les noies són tan agressores com els nois. Més recentment, Wincentak i altres (2017) van

assenyalar que, en general, el 20% dels i les adolescents estan implicats en violència física. Sobre la base d'aquestes dades de prevalença entre joves, aquest és un tipus de violència que es podria intentar prevenir. El programa Dat-e Adolescence, dut a terme a Andalusia, és un programa per intentar prevenir la violència del festeig en joves d'entre 12 i 19 anys.

3.1.1. Enfocament teòric

Teòricament, el programa Dat-e Adolescence està basat en el model sistèmic evolutiu desenvolupat per Capaldi, Kim i Shortt (2004). Des d'aquest enfocament teòric es pot examinar la violència en el festeig juvenil com un procés dinàmic que combina tres aspectes importants analitzats des d'una perspectiva de vida:

- 1) les característiques d'aquells que conformen la parella, com a individus i respecte a la pròpia relació, incloent aspectes com la personalitat, les psicopatologies, les influències socials i l'estadi del desenvolupament;
- 2) els riscos del context i els altres factors contextuals que podrien estar influïent (p. ex., família i iguals) en què es desenvolupi l'agressió cap a la parella, i
- 3) la naturalesa de la mateixa relació de parella, això és, els patrons d'interacció, tal com es van establir al principi i com varen anar evolucionant al llarg del temps, i els factors que puguin estar afectant el context de la relació.

La violència, per tant, no es consideraria com un procés individual, sinó com el producte de la interacció dins de diferents sistemes, en què les característiques de desenvolupament de tots dos joves convergrien en un context o situació específica que portaria al fet que el conflicte es convertís en violència.

3.1.2. Descripció del programa

El programa Dat-e Adolescence és un programa de prevenció primària de múltiples components. Comprèn set sessions d'una hora que es poden implementar durant l'horari escolar. Les característiques que defineixen el programa són les següents:

- 1) aborda les formes tradicionals i en línia de violència per ajudar els nois i noies a prendre consciència de les diferents expressions de violència que poden experimentar les parelles;
- 2) té en compte que la violència de parella és majorment recíproca;

- 3) involucra activitats orientades a la intervenció que examinen els factors de risc associats, emfatitzant el paper important que exerceixen les creences, actituds i estratègies de resolució de conflictes en la dinàmica relacional de la parella;
- 4) el rol dels iguals es va emfatitzar en aquest programa seguint les recomanacions de metaanàlisis realitzades anteriorment, i els resultats positius assolits per aquests programes en la prevenció de la violència de parella i el l'assetjament escolar; específicament es va incorporar un component del model d'iguals, la qual cosa significa que els companys de classe tenen la tasca de dirigir algunes de les sessions;
- 5) combina activitats a l'aula i a la web, aquesta última en la plataforma en línia del programa;
- 6) inclou una activitat final organitzada per les escoles participants que cobreix el contingut principal i les lliçons apreses després de la intervenció, i
- 7) adopta un enfocament constructivista i experiencial que fomenta l'aprenentatge de continguts a mitjançant diferents experiències d'ensenyament i aprenentatge. Les activitats proposades inclouen jocs de rol, veure vídeos, debats, jocs de presa de decisions, exhibicions i exercicis dinàmics grupals.

3.1.3. Resultats

En l'estudi que acompanyava el programa (Muñoz-Fernández, Ortega-Rivera, Nocentini, Menesini, i Sánchez-Jiménez, 2019; Sánchez-Jiménez, Muñoz-Fernández, i Ortega-Rivera, 2018) es va avaluar la seva eficàcia per modificar les creences sobre l'amor romàntic, l'efecte en l'autoestima i la regulació de les emocions, l'efecte en la qualitat de relació de parella i en la reducció de l'agressió física, psicològica i l'agressió en línia i la victimització. Els resultats van mostrar canvis significatius en les creences sobre l'amor romàntic, l'autoestima i la regulació emocional, però no hi va haver impacte en la modificació del comportament agressiu, la victimització i la qualitat de les relacions de la parella.

Aquest programa, encara que amb algunes limitacions, representa una de les primeres avaluacions d'eficàcia en línia amb els estàndards d'evidència i basat en la pràctica realitzats a Espanya (Sánchez-Jiménez i altres, 2018).

3.2. Prevençió secundària orientada a l'infractor: Q de festa! - Nits de qualitat

«Q de festa! - Nits de qualitat» és un projecte de prevençió secundària que es dirigeix a les persones que surten d'oci nocturn i que reconeix aquells espais de música i ball que compten amb una sèrie de recursos i serveis relacionats amb la salut, el benestar i la qualitat.

És un projecte marc per al treball transversal entre els diferents agents implicats en l'oci nocturn d'un territori amb la finalitat de millorar la seguretat, el civisme i la salut pública. És un projecte pioner en l'àmbit europeu pel que fa a la implicació de la indústria de l'oci en polítiques de prevençió. Aquesta xarxa vincularà en un futur proper locals i festivals de tot Catalunya³ i de diferents ciutats d'Europa, com per exemple París, Brussel·les i Zuric, que també ofereixen serveis afegits i de qualitat en l'oci nocturn. Q de festa! és un distintiu que s'atorgarà als locals i festivals d'oci nocturn de Catalunya que ofereixin una sèrie de serveis per a la promoció de la qualitat i el benestar dels seus usuaris i usuàries. Q de festa! no es perfila solament com un distintiu, sinó com una xarxa de locals, espais i festivals d'oci nocturn units en l'objectiu de promoure la prevençió i la reducció de riscos associats al consum de substàncies tòxiques i la festa.

⁽³⁾És un projecte de la Subdirecció General de Drogodependències de la Generalitat de Catalunya.

El projecte té quatre línies de treball:

- 1) Q de festa!: Un distintiu de qualitat lliurat per part de la Generalitat als locals d'oci nocturn, discoteques, festivals musicals, festes majors, etc., que promocionen la qualitat i el benestar dels seus clients amb una sèrie de recursos i serveis relacionats amb la salut.
- 2) Nits Q: Taules de participació ciutadana entorn de l'oci nocturn per iniciar iniciatives consensuades per part de tots els agents implicats. Administracions, cossos de seguretat, discoteques i locals d'oci, associacions de ciutadans.
- 3) Crear grups d'iguals en la prevençió i la reducció de riscos al territori.
- 4) Dotar d'eines i instruments d'avaluació per generar evidència en les intervencions de salut pública sobre l'oci nocturn.

Per què és una experiència innovadora? Perquè fomenta la participació comunitària i la implicació del sector privat en polítiques de salut pública. És un model d'intervenció adaptat a diferents espais d'oci nocturn (clubs, festivals, festes populars, festes universitàries) que té una coexistència del *Law enforcement* amb mesures educatives adaptades a noves necessitats emergents.

Principals activitats i resultats

El març del 2019 l'organització de Q de festa! informa que han lliurat el distintiu 'Qdf' a 64 locals; han organitzat 230 sessions participatives amb 465 persones a 24 municipis. S'han realitzat 30 formacions de dispensació responsable d'alcohol formant 380 persones.

Intervencions preventives entre iguals en l'àmbit de l'oci nocturn: Han realitzat taules informatives sobre salut sexual i drogues a 80 municipis catalans, amb un total de 193 intervencions, distribuint 44.950 materials preventius. El 62% de les intervencions han estat en festes populars i el 38% en espais d'oci privat. En el període de 2012-2017 s'han realitzat 1166 intervencions.

Vídeos d'interès

Q de festa! també té vídeos a YouTube per promoure la prevenció de seguretat viària: <https://youtu.be/oj1odpvan4m>.

3.3. Prevenció terciària orientada a l'infractor: models teòrics de rehabilitació

A continuació s'expliquen dos models teòrics de rehabilitació que tenen com a objectius, d'una banda, guiar la prevenció terciària orientada a l'infractor i augmentar l'efecte d'aquestes intervencions i, d'altra banda, garantir la bona gestió dels recursos disponibles per poder arribar al millor resultat possible. A més de l'explicació dels dos models teòrics de rehabilitació, expliquem la diferència entre intervencions preventives basades en el control enfront d'intervencions terapèutiques. Generalment les intervencions basades en el control no redueixen la reincidència, mentre que les intervencions orientades a la teràpia obtenen resultats importants en la reducció de la reincidència. Al final d'aquest subapartat posarem un exemple d'una intervenció terapèutica.

Hi ha diversos models teòrics sobre la rehabilitació. El primer, i més antic, és el model d'Andrews i Bonta, el model de risc-necessitat-responsivitat (capacitat de resposta), en anglès el *Risk-Need-Responsivity model* (RNR). El segon és el *Good Lives Model* de Ward, que s'orienta més als factors de protecció.

El **model del risc-necessitat-responsivitat** és un model de rehabilitació que es concentra en tres principis: el risc (ajustar la intensitat de la intervenció al nivell del risc), la necessitat (la intervenció penal s'ha de basar en les necessitats criminògenes) i la responsivitat (ajustar l'estil i la manera d'aplicar la intervenció a la persona a qui va dirigida aquesta intervenció, de manera que pugui respondre a aquesta intervenció).

El **model de bona vida** és un model de rehabilitació que respecta els RNR del model d'Andrews i Bonta, però es concentra en els elements positius en lloc de centrar-se en els elements negatius. Per exemple, més ús dels factors de protecció que dels factors de risc. Si s'utilitzen factors de risc, són anomenats factors de necessitat (*need factors*) per evitar l'associació negativa. A més, els objectius del tractament són formulats de manera positiva.

3.3.1. Els principis de risc, necessitat i responsivitat (RNR)

Els tres principis més importants d'aquest model són:

1) **El principi del risc:** la intensitat de la intervenció per reduir el risc de reincidència ha de ser proporcional al risc que presenta la persona. És a dir, s'ha d'ajustar la intensitat de la intervenció al nivell del risc.

Aquest principi consta de dues parts:

- el nivell d'intervenció
- el risc a reincidir de la persona

Si l'objectiu és reduir la reincidència, es necessita una manera fiable per diferenciar els infractors amb un baix risc de reincidència dels infractors amb un risc més elevat. El més important aquí és que els infractors amb diferents nivells de risc rebin un nivell d'intervenció ajustat al nivell de risc de reincidència que presenten. Si infractors de baix risc reben una intervenció intensiva, aquesta intervenció pot causar un augment de la reincidència. Mentre que una intervenció intensiva amb infractors d'alt risc pot donar com a resultat una considerable reducció de la reincidència (taula 3).

Taula 3. Il·lustració de la relació entre la intensitat de la mesura penal i la reincidència per a infractors d'alt i de baix risc de reincidència.

Nivell de risc	Intensitat de la mesura penal	Percentatge de reincidència
Alt	Intensiva	32%
	No intensiva	51%
Baix	Intensiva	32%
	No intensiva	15%

Font: Bonta i Andrews (2007)

2) **El principi de necessitat:** la intervenció penal s'ha de basar en les necessitats criminògenes, que han demostrat empíricament que es relacionen amb la repetició del comportament delictiu. Aquestes necessitats són factors dinàmics. Per poder realitzar una reducció de la reincidència és molt important establir una relació entre les necessitats d'intervenció (els factors dinàmics) i les intervencions/tractaments que poden donar resposta a aquestes necessitats criminògenes.

3) **El principi de responsivitat (capacitat de resposta):** implica ajustar l'estil i la manera d'aplicar la intervenció del sistema de justícia o del tractament a la persona a qui va dirigida aquesta intervenció.

Exemple

Una teràpia de grup amb l'objectiu d'augmentar la introspecció (relacionada amb el comportament delictiu) en un jove que té una capacitat intel·lectual baixa, alts nivells d'ansietat, nul·la tolerància a la frustració, mancances importants en el maneig de l'enuig. En aquest cas l'enfocament de teràpia triat té poques possibilitats d'èxit.

A més, es recomana l'ús d'intervencions que han demostrat la seva eficàcia (per mitjà de la recerca empírica), és a dir, que estan basades en evidència empírica.

El model RNR ha demostrat empíricament que les intervencions que segueixen els principis RNR redueixen la reincidència significativament més que si es comparen amb intervencions que no segueixen aquests principis (per exemple, Luong i Wormith, 2011).

Despeses relacionades amb la criminalitat

A part de la disminució de la reincidència i el sofriment relacionat amb ella, hi ha un altre aspecte que està relacionat amb la utilització i implementació de models efectius de rehabilitació. Aquest aspecte és l'ús dels recursos disponibles. El model RNR explica clarament que els recursos s'han d'utilitzar per als casos de risc més alt de reincidència. D'aquesta manera, s'obté un millor ús dels recursos, és a dir, es redueix més la reincidència i les despeses relacionades amb un índex més elevat de delictes.

Els models de rehabilitació, els tractaments i les intervencions eficaces per reduir la reincidència són especialment importants en la prevenció de la delinqüència juvenil i poden contribuir a una reducció significativa dels costos emocionals, socials i econòmics d'aquesta delinqüència (Cohen, Piquero, i Jennings, 2010). Aleshores, quant es podria estalviar amb una prevenció terciària més efectiva? Segons Cohen i altres (2010) el cost d'una carrera criminal al món occidental és d'entre 2,1 i 3,7 milions de dòlars (1,56 – 2,75 milions d'euros, mitjana = 2,15 milions). En el període de gener 2006 fins a juny 2011, un total de 936 joves infractors van ser valorats amb un risc més elevat (810 nois i 126 noies) per la Justícia Juvenil de Catalunya: vegeu Hilterman, Vermunt, Nicholls, Bongers i Van Nieuwenhuizen, 2019. Amb la prevenció efectiva d'una carrera criminal de 5% d'aquests joves infractors, s'estalviaria aproximadament una xifra de 101,5 milions d'euros.

3.3.2. El model de bona vida

El segon model de rehabilitació que treballarem és el model de bona vida (*Good Lives Model* (GLM); Ward i Brown, 2004).

El model de bona vida (*Good Lives Model*; GLM) es va desenvolupar com a reacció al model RNR d'Andrews i Bonta. Segons els autors del model de bona vida, l'enfocament del model RNR és massa negatiu (dirigit a factors de risc) i es dirigeix massa a la gestió d'infractors des d'un punt de vista del control, sense prestar suficient atenció a la motivació del subjecte i tampoc als seus factors de protecció.

El model GLM és un exemple d'un enfocament psicològic positiu per al tractament dels infractors (també sexuals) i comparteix diversos dels plantejaments centrals d'aquesta perspectiva psicològica. Ward i Brown (2004) sostenen que centrar-se solament en la reducció dels factors de risc dinàmics és un enfocament necessari però insuficient per a un tractament eficaç. Pel *Good Life Model* (GLM des d'ara) els éssers humans busquen contínuament béns considerats primaris, tals com (re)coneixement, sexualitat, afectivitat, felicitat, relacions socials positives, accés i ús de béns materials, reconeixement pel treball realitzat, entre altres dimensions del desenvolupament (Ward i Brown, 2004; Venegas-Cárdenas, 2009). El comportament delictiu és entès com a formes inadequades d'aconseguir aquests béns primaris. La conducta inadequada va des de formes incorrectes d'aconseguir els béns, però també deficientes perspectives personals i/o socials que permetin desenvolupar un pla de vida que sigui satis-

Enllaç d'interès

Sobre el model de bona vida podeu veure el vídeo de YouTube següent: <https://www.youtube.com/watch?v=po-d0jjzdhi>.

factori, o la falta de capacitat del subjecte per aconseguir adaptar el seu propi pla de vida als continus canvis de l'entorn. És a dir, es considera que una persona desenvolupa comportament delictiu davant la incapacitat de comprendre quins serien, en el seu context, els objectius beneficiosos mentre ho porten a satisfaccions personals i socialment acceptables (Ward i Brown 2004).

El model GLM permet substituir l'enfocament centrat en els factors de risc per un de basat en les capacitats i fortaleces de les persones (els factors de protecció), en orientar-se al desenvolupament de camins de vida socialment acceptables per aconseguir els assoliments socials esperats. Des d'aquesta perspectiva, si assumim solament un enfocament que avaluï la disminució dels factors de risc en les persones (segons el model RNR) generarem una limitació en la possibilitat de promoure noves formes d'organitzar les vides d'aquests subjectes. Amb aquesta limitació poden perdre l'oportunitat d'afavorir una nova dimensió del sentit i objectiu de vida, que seran finalment els que augmentin la possibilitat de desistir de la criminalitat. La manera en què es redueix el comportament delictiu és oferir als individus les eines necessàries que els poden guiar cap a un estil de vida més positiu, en comptes de simplement ensenyar-los a minimitzar la probabilitat de tornar a ser empresonats (Ward i Stewart 2003).

El GLM és un enfocament basat en dos aspectes. Primer, prendre's seriosament les preferències personals, és a dir, utilitzar les coses que més importen al món a aquesta persona en particular. I s'utilitzen aquests béns primaris per motivar els individus per viure una vida millor. I segon, la tasca dels professionals és tractar de proporcionar als infractors les competències (condicions internes) i les oportunitats (condicions externes) per aplicar els plans de tractament en base a aquests béns primaris. Els béns primaris són essencialment les activitats, experiències o situacions que es busquen per aconseguir el seu propi bé i que beneficien les persones, la qual cosa fa augmentar la seva sensació de satisfacció i felicitat.

Exemples dels productes primaris humans inclouen el coneixement, la relació, l'autonomia, el joc, la salut física i el domini. Els béns secundaris són els mitjans utilitzats per assegurar els béns primaris, i és aquí que les persones sovint experimenten problemes.

En la invenció, orientada als factors de protecció del subjecte, poden aprendre una forma més adequada per obtenir els béns secundaris. Ward i Brown van afirmar que:

«La millor manera de reduir les taxes de reincidència és equipar els individus amb les eines per viure vides més satisfactòries en lloc de [sic] simplement desenvolupar mesures i estratègies de gestió de riscos cada vegada més sofisticades» (Ward i Brown, 2004, pàg 244, traduït).

En conclusió, una valoració integral del risc, la gestió del risc i el tractament dels infractors han d'incloure factors tant estàtics com dinàmics, així com factors de protecció. Aquests factors de protecció han de parar esment a les fortaleses d'un individu. El propòsit del model és reduir el risc de reincidència i augmentar la participació de l'individu en el tractament, emfatitzant els aspectes positius de la persona i la seva vida (Venegas-Cárdenas, 2009).

3.3.3. Intervencions orientades al control enfront d'intervencions orientades a la teràpia

És clar que no totes les intervencions per reduir la reincidència obtenen l'efecte desitjat. Sobre la base de les recerques realitzades durant els últims decennis es pot detectar quin tipus d'intervenció té menys possibilitats d'aconseguir l'efecte desitjat. Per exemple, els programes per espantar joves infractors, com el programa *Scared Straight* (Petrosino, Turpin-Petrosino, i Buehler, 2003), fan mal als participants. En intervencions del tipus *Scared Straight*, un grup de joves que estan en una situació de risc visiten un centre penitenciari. Aquests programes també es coneixen com a empresonament de xoc (*shock incarceration*). Durant aquesta visita parlen amb alguns interns, amb personal del centre i, fins i tot, de vegades els tanquen una estona en una cel·la. L'objectiu d'aquesta visita és que s'espantin i conseqüentment detinguin el seu comportament delictiu. No obstant això, succeeix el contrari, en comparació amb grups de control, els participants d'aquest tipus de programes reincideixen significativament més després de la intervenció (Petrosino i altres, 2003). I fins i tot, en una metaanàlisi realitzada uns 10 anys abans de la recerca duta a terme per Petrosino, es va concloure que aquest tipus de programa augmentava la reincidència un 7% (Lipsey, 1992).

Lipsey, Howell, Kelly, Chapman i Carver (2010) van dividir les intervencions amb joves infractors en dues categories segons l'orientació teòrica del programa. La primera orientació consistia en programes orientats a un control extern, mentre que la segona orientació era més terapèutica i dirigida cap a un canvi del comportament.

Els programes orientats al control extern inclouen:

- Programes orientats a la disciplina (p. ex., règim paramilitar en *Boot camps*).
- Programes destinats a la dissuasió (*deterrence*) per mitjà de la por a les conseqüències d'un comportament transgressiu (p. ex., programes de visites a la presó com *Scared Straight*).

- Programes que emfatitzen la vigilància (*surveillance*) per detectar el comportament transgressiu (p. ex., un tipus de llibertat vigilada centrada en el control).

Al seu torn, els programes d'orientació terapèutica van ser dirigits a un canvi de comportament. El canvi es va intentar establir facilitant el desenvolupament personal amb la millora de les habilitats, relacions, introspecció, etc. Aquesta filosofia terapèutica inclou els tipus de programes següents:

- Restauratiu (*restorative*) (p. ex., mediació penal entre la víctima i l'infractor).
- Desenvolupament d'habilitats (*skill building*) (p. ex., teràpia cognitiva conductual; intervencions dirigides a la millora de les habilitats socials; intervencions orientades per millorar la formació/educació professional).
- Assistència (*counseling*), social o psicològica. Aquest tipus de programa es caracteritza per una relació personal entre l'infractor i un adult responsable que intenta exercir influència sobre els sentiments, cognicions i comportaments del jove. Els membres de la família o els iguals també poden estar implicats. L'adult responsable pot ser un voluntari o un professional.
- Múltiples serveis coordinats (*multiple services*) (*case management*, pot incloure diversos tipus d'intervencions en el mateix moment o consecutivament).

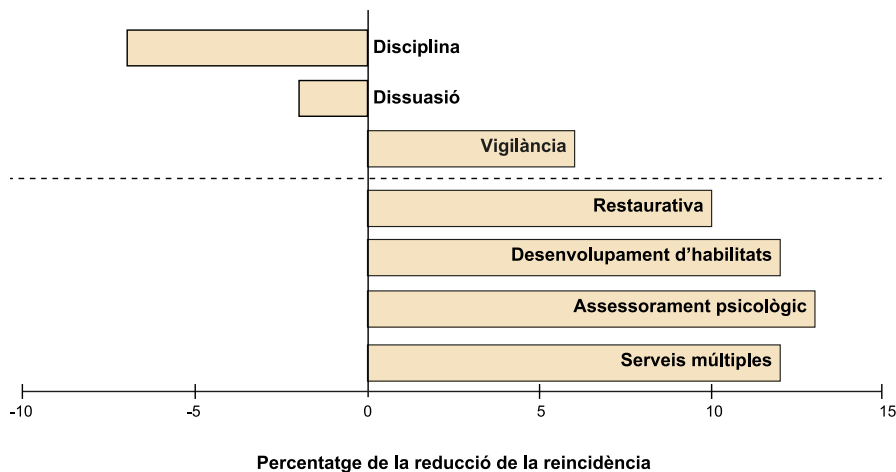
Els programes basats en la disciplina i dissuasió no estan basats en l'evidència i tampoc tenen el suport dels models teòrics de rehabilitació RNR i *Good Lives Model*.

És important tenir en compte que cadascun d'aquests programes terapèutics estan protocol·litzats, i es recomana seguir el protocol tal com està desenvolupat.

Sobre la base de la seva metaanàlisi sobre l'efecte d'intervencions amb joves infractors, Lipsey i altres (2010) van trobar que dos dels programes amb una filosofia basada en el control extern augmentaven la reincidència (figura 1), mentre que solament un tercer, el de llibertat vigilada (*surveillance*), tenia un efecte positiu, però més reduït en comparació amb els programes de tipus terapèutic (a causa possiblement del fet que les intervencions de llibertat vigilada també ofereixen, a part del control, una part orientada a l'assistència social/psicològica, formant un tipus híbrid entre les dues categories). També Ko-

ehler i altres, en una altra metaanàlisi realitzada el 2013, i basada solament en estudis europeus, van concloure també que els programes basats en la dissuasió incrementaven la reincidència.

Figura 1. Mitjana dels efectes de reincidència en els programes orientats al control i els programes terapèutics

La línia intermitent representa la divisió entre els dos tipus de programes. El zero (0) indica que no hi ha cap efecte. Font: figura basada en Lipsey i altres, 2010 (pàg 24, figura 1)

Les intervencions orientades a la teràpia sí que tenien efectes importants en la reducció de la reincidència (vegeu també la figura 1). Els programes que més efecte tenien en la reducció de la reincidència eren els de tipus terapèutic. Aquests resultats de Lipsey i altres (2010) han estat confirmats pels resultats obtinguts per Koehler i altres. (2013). Els resultats més positius els obtenien els programes dirigits a l'augment d'habilitats, l'assistència social/psicològica i el *case management*.

3.3.4. Teràpies familiars com a prevenció terciària envers l'infractor

L'internament en centres de justícia juvenil pot generar diverses conseqüències negatives per al jove (p. ex., relacions amb altres delinqüents juvenils, abús, etc.), a més és una mesura penal molt cara. Per això, des de fa anys s'han desenvolupat diverses alternatives a l'internament. Un exemple d'això és una intervenció en l'àmbit familiar com el tractament multisistèmic (Henggeler, 2012). En el text següent facilitem una breu descripció de la intervenció de tractament multisistèmic.

Descripció

El tractament multisistèmic (MST) és un programa intensiu basat en la família i la comunitat, que s'enfoca a tots els sistemes que afecten delinqüents juvenils crònics i violents, les seves llars i famílies, escoles i mestres, barris i amics. El MST reconeix que cada sistema juga un paper fonamental en el món d'un jove i que cada sistema requereix atenció quan un canvi efectiu és necessari per

millorar la qualitat de vida dels joves i les seves famílies. El MST és útil per treballar amb els joves delinqüents més difícils, de 12 a 17 anys, que tenen una llarga història de detencions (Henggeler, 2012).

Algunes característiques del MST són:

- Els terapeutes MST treballen on és el jove i estan disponibles 24 hores al dia, set dies per setmana.
- Els terapeutes col·laboren intensament juntament amb els pares/cuidadors perquè recuperin el control de la família.
- El terapeuta treballa amb els pares/cuidadors per mantenir l'atenció de l'adolescent a l'escola i perquè adquireixi habilitats de treball.
- El terapeuta i els pares/cuidadors introdueixen al jove en les activitats esportives i recreatives com una alternativa a passar l'estona al carrer.

Resultats

Un estudi interessant realitzat per Asscher i altres (2016) ha investigat l'eficàcia de la teràpia multisistèmica (MST) en joves extremadament violents. Utilitzant dades d'un assaig aleatoritzat (*randomized controlled trial*) en l'eficàcia de la teràpia MST, els autors investigaven les diferències en la resposta al tractament entre joves extremadament violents ($N = 71$) i joves no extremadament violents ($N = 185$). Els resultats de la comparació pre i post tractament indiquen que la MST és igualment eficaç per als joves extremadament violents i els no extremadament violents, mentre que el tractament habitual no era eficaç per a cap dels grups. Les corbes de creixement de canvi durant el tractament indicaven que els joves extremadament violents responien de forma diferent al MST comparat amb els joves no extremadament violents. El canvi durant el tractament en els joves extremadament violents era no lineal: inicialment, mostraven una deterioració; però després d'un mes, els joves extremadament violents responien positivament a la MST. Els resultats indiquen que els programes intensius de més llarga durada poden ser eficaços per tractar la violència extrema.

3.4. Prevenció situacional primària: campanyes de policia local

Una característica clau d'un enfocament situacional efectiu és la relativa simplicitat de les mesures (De Waard, 2018). Alguns exemples són l'augment directe dels nivells d'il·luminació, la qual cosa garanteix la visibilitat i l'accessibilitat. A més, són sovint mesures relativament barates. Per exemple, el risc de robatori es redueix en un factor setze invertint en panys addicionals, deixant un llum encès i la instal·lació d'un llum exterior en combinació amb una alarma antirobatori. Els llocs on existeix un nivell de delinqüència superior a la mitjana es poden fer més segurs amb mesures estructurals i tècniques

relativament simples, i elevat el nivell de supervisió. Regularment, i sobretot abans del període vacacional de l'estiu, hi ha campanyes iniciades per la policia local, els ajuntaments o la policia nacional. Com s'ha dit anteriorment, la inversió en panys, llums i alarmes pot ser molt efectiva en la prevenció de robatoris en habitatges. A continuació, exposarem alguns exemples de campanyes recents realitzades per la policia (figura 2 i figura 3).

Figura 2. Campanya antirobatori de la policia local de l'Ajuntament de Rafelbunyol

ACABAR CON LOS DELITOS

¿QUÉ HACER EN CASO DE ROBO, HURTO O ESTAFA?

- Avise inmediatamente a la Policía Local indicando la dirección exacta y un teléfono de contacto. Solicite asistencia médica si es necesario en el teléfono de urgencias 112.
- Es muy importante presentar denuncia por los hechos acaecidos.
- Si el robo es en la vivienda, **No** toque nada, dificultaría la labor de investigación policial.
- Evite enfrentarse con el delincuente, la seguridad de las personas es lo más importante.
- Observe las características esenciales del agresor: edad, altura, color de pelo, acento, vestimenta, dirección de la huida etc.
- Si nos roban las tarjetas de crédito o los móviles hay que darlos de baja inmediatamente.

En la prevención de estos delitos, SU COLABORACIÓN ES FUNDAMENTAL.

Consulte con la Policía Local ante cualquier duda o emergencia.

POLICÍA LOCAL DE RAFELBUNYOL
Telf.: 670850111/ 961410911

CENTRO DE COORDINACIÓN DE EMERGENCIAS
112

CAMPAÑA DE PREVENCIÓN DE ROBOS, HURTOS Y ESTAFAS

POLICÍA LOCAL DE RAFELBUNYOL
670850111
961410911

AYUNTAMIENTO DE RAFELBUNYOL
Plaça de la Purísima
961410100

Font: <http://www.rafelbunyol.es>

Figura 3. Campaña antirobatori de la policía nacional

EVÍTALO

TELÉFONO DE EMERGENCIA

091

MÁS INFORMACIÓN

www.policia.es

CONSEJOS PARA EVITAR ROBOS EN INTERIOR DE VIVIENDAS

ROBOS EN VIVIENDAS

1. **COMPRUEBE QUE PUERTAS Y VENTANAS ESTÉN BIEN CERRADAS.**
2. No deje objetos de valor ni dinero, y si no hay más remedio, manténgalos en lugar seguro. Existen entidades de crédito que se hacen cargo de estos objetos durante sus vacaciones.
3. Haga una relación detallada de los objetos de valor, joyas, aparatos audiovisuales, ordenadores, etc., con sus números de serie o inscripciones, para facilitar su posterior venta y facilitar su identificación y devolución, en caso de ser recuperados.
4. Instalar reloj programable que encienda y apague la luz, la radio o televisión, en diferentes horarios, simulando la estancia en domicilio.
5. No divulgue su ausencia.
6. No deje señales visibles de que su vivienda está desocupada. No baje totalmente las persianas.
7. En la medida de lo posible, instale una buena puerta de seguridad, un cerrojo, una mirilla de ángulo abierto y una alarma.
8. Asegure las ventanas de los sótanos con rejas.
9. Ilumine la entrada, el porche y los patios delanteros o traseros.
10. Si ve gente extraña en el portal o merodeando en su calle avise a la Policía.
11. Si ve la puerta de su domicilio abierta o una ventana rota, no entre, llame inmediatamente a la Policía desde el teléfono móvil, desde la casa de un vecino o desde un teléfono público. No toque nada del interior para evitar destruir pruebas.

ROBOS EN VIVIENDAS

12. Si pierde, le sustraen las llaves o acaba de mudarse a una casa o piso, cambie los bombines de las puertas.
13. No desconectar el timbre de la puerta, la corriente eléctrica, etc., cuando abandone el domicilio.
14. Conviene decir a un amigo de confianza que recoja el correo del buzón, déjele su dirección y teléfono de contacto mientras usted está fuera, y también otro juego de llaves, esto resulta siempre más seguro que utilizar escondites improvisados. Por supuesto, no se le ocurra dejar las llaves en el buzón de la correspondencia, macetas o debajo de felpudos. Es el primer sitio que miran los ladrones.
15. Sea prudente. No comente con desconocidos su marcha ni presuma por ahí del magnífico viaje que tiene previsto realizar, y por supuesto, no deje notas que indiquen cuándo va a volver.
16. No deje un mensaje telefónico tipo "Está llamando a casa de los Pérez, estamos de vacaciones, cuando regresemos le llamamos...", mejor que deje un mensaje tipo "En este momento no podemos contestarle, por favor deje su mensaje y le llamaremos..."
17. Manténgase alerta ante cualquier sonido sospechoso y actividades poco comunes de automóviles o personas extrañas que se encuentren alrededor de su casa o vecindario. Si observa algo inusual llame inmediatamente a la Policía.

SI SE ENCUENTRA EN EL INTERIOR DEL DOMICILIO

1. No facilite la entrada al inmueble a desconocidos.
2. Los cerrojos de cadena pueden no detener a alguien que esté determinado a pasar. Mantenga la puerta cerrada hasta que pueda identificar plenamente a la persona.
3. Exija siempre acreditación a representantes de servicios (tales como agua, luz, teléfono, gas, etc.), y no acepte servicios que no haya solicitado previamente. Si le ofrece dudas, confirme telefónicamente con la compañía de suministros la visita del técnico.
4. Cuando vaya a salir del domicilio, **NO CIERRE SOLO CON EL RESSALÓN, CIERRE BIEN LA PUERTA CON LLAVE**, evitará que le puedan entrar más fácilmente.

Font: <https://www.policia.es>

3.5. Prevençió situacional secundària: un projecte de reducció de robatoris en habitatges a Liverpool

Un estudi realitzat per Bowers, Johnson i Hirschfeld (2003) va avaluar un projecte de reducció de robatoris en habitatges localitzat a Liverpool, al nord d'Anglaterra. L'objectiu del projecte era reduir significativament el robatori en habitatges en combinar les intervencions de prevençió més efectives en un veïnat específic d'alt risc, on existia un alt índex de robatoris.

El projecte va consistir en quatre intervencions realitzades simultàniament:

1) fortificació dels objectius (*target hardening*);

- 2) marcatge de propietats;
- 3) portes en els carrerons (*alley-gating*), i
- 4) una intervenció de rehabilitació de delinqüents.

Allò interessant d'aquest projecte és que va combinar diverses tècniques de prevenció secundària i terciària (intervenció per a la rehabilitació de l'infractor) i que es van desenvolupar noves tècniques d'anàlisi de dades per avaluar els resultats del projecte.

El projecte va consistir en quatre intervencions realitzades simultàniament:

- 1) La intervenció de fortificació dels objectius implicava la inspecció i, quan fos apropiat, la instal·lació de mesures de seguretat física que incloïen nous panys de seguretat, cadenes de portes i panys de finestres. Específicament, als residents se'ls va oferir una fortificació dels objectius si complien amb els criteris adoptats per al projecte, és a dir, que ja haguessin estat víctimes de delictes o que s'ajustessin al perfil típic d'un resident vulnerable, que incloïa residents ancians, estudiants i persones amb ingressos baixos. Tots els residents van ser visitats per l'inspector de fortificació dels objectius (un enfocament específic per assegurar la fortificació dels objectius).
- 2) La intervenció de *Smartwater* va consistir a marcar les propietats personals dels residents per augmentar la probabilitat que es recuperessin les propietats robades i per dissuadir els delinqüents de robar de nou els habitatges protegits. *Smartwater* és essencialment una solució química, indetectable per a l'ull humà tret que s'examina amb llum ultraviolada, que s'aplica a objectes de propietat personal. La solució en si mateixa representa un marcador químic, pel qual la seqüència química té un nombre gairebé il·limitat de combinacions. Amb l'equip adequat és possible identificar un codi o seqüència de *Smartwater* en particular. L'enfocament adoptat per l'equip de la policia de Liverpool va consistir a marcar la propietat personal de les llars situades en diferents carrers utilitzant diferents versions de la solució, la qual cosa significa que qualsevol propietat recuperada es podria identificar com a pertanyent a una persona resident en un carrer específic. La informació addicional, que inclou una descripció de cada cosa o moble, es va registrar en una base de dades, la qual cosa va significar que per a qualsevol objecte recuperat (si va ser marcat) el propietari havia de ser identificable. Per garantir que es poguessin identificar els objectes recuperats de propietat personal, es van instal·lar llums ultravioletes en les estacions de policia que donen servei a l'àrea objectiu del projecte i els agents de policia van rebre una formació sobre la intervenció. A més, com a element dissuasori per als infractors, totes les llars que tenien la propietat marcada d'aquesta manera van rebre una etiqueta per col·locar en la seva finestra, per indicar que formaven part del projecte.

3) La tercera intervenció va ser instal·lar portes en els carrerons posteriors d'accés a les cases amb la instal·lació de portes grans resistents i amb tancament en tots dos extrems dels carrerons de la part posterior de les propietats, amb l'objectiu de restringir l'accés als possibles delinqüents.

4) La intervenció final es va realitzar amb els infractors (prevençió terciària), i va comptar amb el suport tant de la policia com del servei de llibertat vigilada (*probation*). Això va implicar la supervisió intensiva dels infractors amb l'objectiu de canviar les seves actituds envers el seu comportament delictiu. Aquesta intervenció estava dirigida als infractors coneguts que complien una sentència (de llibertat vigilada) o que estaven en l'etapa prèvia al judici i que havien comès robatoris en habitatges dins de l'àrea que formava part de l'objectiu.

Els resultats obtinguts es poden resumir de la manera següent:

- La identificació exacta de les àrees geogràfiques en les quals s'implementen les intervencions de prevençió del delictes és important per avaluar l'efectivitat de les intervencions. Les anàlisis van revelar que la reducció de robatoris va ser molt important en les subàrees d'implementació més intensa.
- En comparar les subàrees de la policia que formaven l'àrea del projecte amb altres àrees de la policia a *Merseyside*, es va demostrar que la reducció de robatoris, tant robatoris repetits com a incidents únics de robatori, havia estat estadísticament significativa.
- Les anàlisis de les taxes de criminalitat a les àrees que van envoltar el projecte van suggerir que existien evidències de desplaçament geogràfic de robatoris. No obstant això, en una zona que es trobava molt a prop del projecte també es va evidenciar una reducció dels robatoris (una difusió de beneficis).
- Hi va haver proves que, després de la implementació del projecte, els infractors podien haver canviat i passat a cometre altres tipus de delictes dins de l'àrea del projecte. En particular, els robatoris a l'interior de vehicles van augmentar significativament a l'àrea. No obstant això, no hi va haver canvis significatius en els robatoris a persones o cotxes.
- La conclusió general basada en els resultats del projecte va ser que la inclusió de quatre de les intervencions de prevençió més eficaces al mateix temps en el mateix lloc havia estat molt reeixida en la reducció dels robatoris a l'àrea del projecte.

3.6. Prevençió situacional terciària: la identificació de punts calents o *hot spots*

Les anàlisis de punts calents, o *hot spots*, s'han tornat importants per al treball dels criminòlegs, els analistes estratègics dels serveis policials i els treballadors de prevençió. Des de fa temps se sap que els actes delictius no es distribueixen de manera uniforme en el lloc i el temps. Aquesta troballa del segle XIX fins i tot es considera la raó del sorgiment de la criminologia com a ciència. En el passat, els estudis sobre la distribució del delicte, tanmateix, tractaven gairebé exclusivament la concentració espacial del parador dels delinqüents. Mentre l'enfocament dels estudis dels últims decennis s'ha dirigit més cap a la concentració de la comissió dels delictes en el temps i en el lloc.

Brantingham i Brantingham (1999) van declarar que l'atenció per a la concentració geogràfica de la delinqüència va causar, entre altres coses, el sorgiment de la criminologia ambiental, el corrent criminològic amb particular interès en els factors ambientals que propicien o no una concentració de delinqüències. La criminologia ambiental ha assegurat que les concentracions espacials de delictes rebessin l'atenció necessària. S'ha demostrat repetidament que els delictes es concentren en temps i espai. A causa d'aquesta conclusió, l'enfocament orientat a la situació de la delinqüència certament mereix el seu lloc juntament amb l'enfocament orientat als autors. Les evolucions tecnològiques dels últims decennis, com l'automatització de les bases de dades policials, els ordinadors més potents i el desenvolupament de programari per a l'anàlisi espacial i GIS (Sistema d'Informació Geogràfica) també han contribuït a l'interès més gran en els punts calents, i el seu ús en la prevençió de la delinqüència.

3.6.1. Enfocament teòric

Què són els punts calents també coneguts com *hot spots*? Sherman (1995, pàg. 36) definia els punts calents com a «llocs petits en els quals la delinqüència és tan freqüent que és altament previsible, almenys durant un període d'un any». Brantingham i Brantingham (1999, pàg. 8) van descriure un punt calent com a:

«concentracions espacials o una conglomeració de delictes que són visualment reconeixibles per a un observador que observa imatges o mapes d'esdeveniments criminals, o que són matemàticament reconeixibles a partir de l'anàlisi de les ubicacions on s'han comès els delictes».

Aleshores, mentre Sherman posa certa èmfasi en la previsibletat dels fets delictius en un punt calent, els Brantingham presten més atenció als mètodes que determinen els punts calents: l'estudi de mapes o mètodes d'estadística. Encara que hi ha un gran nombre de teories que expliquen la concentració de la delinqüència, la teoria de les activitats rutinàries (RAT) desenvolupada per Cohen i Felson (1979) proporciona una explicació pràctica i defineix tres

critèris necessaris perquè existeixi un punt calent. En aquesta teoria, una de les més populars en criminologia ambiental, les rutines diàries de les persones exerceixen un paper essencial:

«Aquestes rutines ofereixen temptacions i controls i, per tant, organitzen el tipus i la quantitat de delictes en la societat» (Felson, 1994, pàg. 42).

Hi ha tres factors que influeixen en la raó per la qual ocorren els delictes en una ubicació:

- Delinqüents motivats han d'estar presents.
- Objectius apropiats han d'estar disponibles.
- Els vigilants competents no han d'estar presents.

En la teoria de les activitats rutinàries no s'esmenten les característiques físiques de la ubicació (tret que les característiques físiques formin part dels objectius apropiats). No obstant això, aquestes característiques són importants: si l'objectiu és robar en una botiga, hi ha d'haver una botiga. Podem formular la teoria de les activitats rutinàries de la manera següent.

Únicament quan els factors següents són tots vàlids al mateix temps en una ubicació: els delinqüents motivats estan presents, els objectius apropiats estan disponibles i els vigilants competents no estan presents (o estan insuficientment presents). Llavors és probable que ocorri un delicte en aquest lloc.

3.6.2. Exemple pràctic: la ciutat de Chicago

La ciutat de Chicago té una pàgina a internet (<https://data.cityofchicago.org/>) amb tota la informació sobre la ubicació de la delinqüència que va tenir lloc durant l'últim any a la ciutat. En aquesta pàgina es poden seleccionar diferents tipus de mapes i també diferents tipus de delictes. En el mapa, en la figura 4, hi ha una selecció segons el tipus de delicte dels robatoris comesos durant l'últim any. El tipus de mapa és un mapa amb punts, que reflecteix en aquest cas la quantitat de robatoris als diferents barris de la ciutat. Quan observem el mapa en la figura 4 podem constatar que hi ha més concentració de robatoris a la costa, a l'esquerra del Parc Millennium. Segons les dades del mapa, en aquesta part de la ciutat es van denunciar 166 robatoris durant l'últim any. Quan es clica en el punt que indica el nombre de robatoris s'obre un altre mapa. Observant aquest mapa, en la figura 5, tenim la possibilitat de determinar amb més precisió la ubicació dels robatoris en aquesta part de la ciutat. Quan estudiem el mapa es pot veure que a North State Street (entre Adams Street i Randolph Street) hi ha més concentració de robatoris. Aquesta part de la ciutat és coneguda com a *Loop*, que és un àrea comercial amb molts comerços.

Figura 4. Mapa de Chicago Font: Chicago data portal

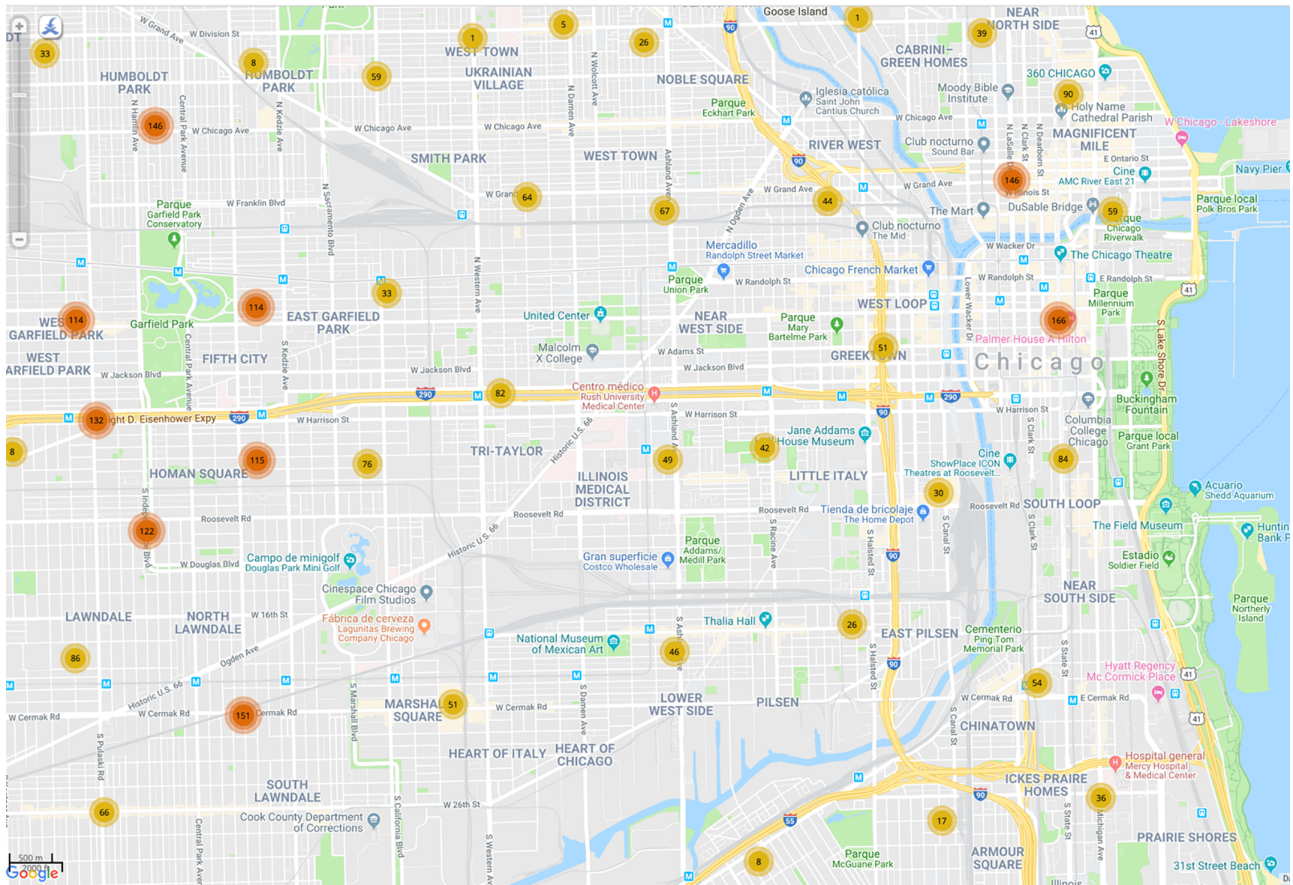
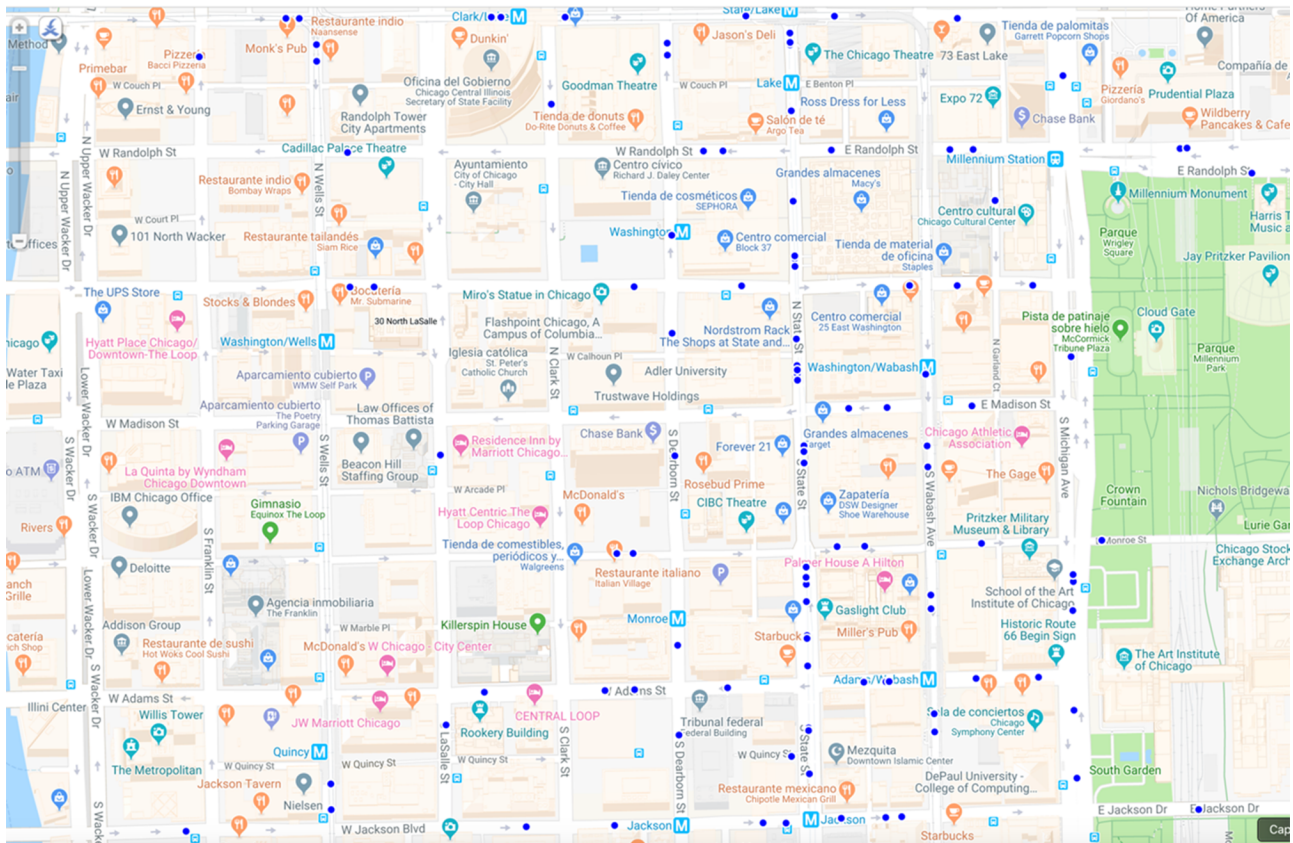

Figura 5. Mapa de Chicago Font: Chicago data portal

3.7. Prevençió primària orientada a la víctima: detecció del maltractament infantil

El maltractament infantil és un problema greu i molt sovint amagat. Les conseqüències derivades de ser víctima de maltractament infantil són molt més greus del que habitualment es pensa. Més enllà del dany físic o psicològic que sofreix el menor, queda en aquest una empremta que, de no ser tractada, pot marcar la seva adultesa. Els danys permanents del maltractament en les víctimes infantils evolucionen en els denominats «efectes adversos de la infància» (Cicchetti i Rizley, 1981), amb varietat de patologies físiques i mentals que s'expressen en l'edat adulta. A més, Carrasco, Rodríguez i Barri (2001) demostren la relació entre el maltractament infantil i els delictes comesos posteriorment.

Tenint en compte les conseqüències adverses del maltractament infantil, una millor prevençió primària per a les víctimes mitjançant una detecció precoç durant la primera infància podria evitar molts danys.

Els nens passen molt de temps a l'escola i els professors es troben en una situació ideal per poder detectar el maltractament infantil. Lamentablement, només una petita part dels casos coneguts són notificats per les escoles a les autoritats. Existeixen protocols de detecció i eines per facilitar-la, però així i tot, la detecció per part dels professors no millora. Un estudi de Vila (2017)

tenia com a objectiu conèixer les xifres de detecció i notificació a les escoles i indagar quines variables hi poden incidir. Es va realitzar un qüestionari auto-administrat a tutors d'educació infantil i primària de sis col·legis d'una petita ciutat de Catalunya. Els resultats conclouen que els professors no estan ben formats i amb prou feines detecten casos de maltractament infantil (el 76% no ha detectat mai cap cas), però en cas de detectar-los, informen el seu superior. Variables com la formació, l'edat i el nombre d'alumnes per tutor correlacionen positivament amb la detecció. Aquests resultats són un clar exemple de la importància d'advocar per una major conscienciació social del maltractament infantil, de les seves causes, signes i efectes, per així millorar la prevenció primària que obri els ulls a la ciutadania sobre la repercussió i l'abast del maltractament infantil i la necessitat de prevenir-lo.

3.8. Prevenció secundària orientada a la víctima: el projecte «Gent gran: volem la teva seguretat»

La prevenció secundària orientada a la víctima es dirigeix a col·lectius vulnerables. El col·lectiu de gent gran és un dels col·lectius més vulnerables a l'hora de sofrir accidents, per exemple, quan es desplacen. Aproximadament el 35% dels atropellaments que hi ha a la ciutat de Barcelona tenen com a protagonistes persones majors de 65 anys i aproximadament el 70% de caigudes dins d'un vehicle de transport públic són de gent gran.

La Guàrdia Urbana de Barcelona ha desenvolupat el projecte «Gent gran: volem la teva seguretat». En el marc d'aquest projecte, la Guàrdia Urbana posa una èmfasi especial en l'assessorament de la gent gran per millorar la seva seguretat com a vianants i usuaris de transport públic, especialment d'autobús i metro. El projecte ofereix formació i informació dirigida a modificar conductes per millorar la seva pròpia seguretat i la de la resta d'usuaris de transport públic.

En aquest projecte la Guàrdia Urbana col·labora amb altres serveis de l'Ajuntament de Barcelona⁴. La formació que s'ofereix a la gent gran consisteix en tres tipus d'activitats:

⁽⁴⁾La Direcció de Serveis d'Infància, Joventut i Gent Gran de l'Ajuntament, i Transports Metropolitans de Barcelona (TMB).

1) Els agents de la Guàrdia Urbana recorren amb les persones participants l'entorn del barri, per recordar-los hàbits de seguretat en la mobilitat com a vianants. Durant el recorregut, se'ls adverteix dels perills que es poden trobar a l'espai públic. També se'ls recomana on aturar-se per esperar el canvi de semàfor en un pas de vianants i com i quan creuar el carrer amb la màxima seguretat.

2) En la segona activitat, els participants pugen a un autobús de TMB. Personal tècnic de TMB i de la Guàrdia Urbana els expliquen els consells de seguretat que han de seguir, des de la perspectiva d'un passatger, per evitar caigudes a l'interior del vehicle i com accedir i baixar de l'autobús amb seguretat.

3) Finalment, en l'última activitat, els assistents duen a terme una sessió teòrica al casal de cada barri. En ella recordaran els consells de seguretat ja exposats durant el passeig inicial i, alhora, es promourà el debat sobre temes d'interès per als assistents.

3.9. Prevenció terciària orientada a la víctima: projecte amb víctimes de violència de parella

La violència de parella és un greu problema de salut pública amb una alta prevalença en tots els estrats socials de la societat. En comparació amb altres delictes violents, la violència de parella és més repetitiva, pot ocórrer diàriament i/o pot persistir durant dècades. També és més difícil de detectar, ja que ocorre principalment en contextos privats. La recerca empírica mostra que algunes dones mai no abandonen la seva parella violenta. Una gran proporció de dones (50-70%) que tornen amb una parella abusiva són revictimitzades. El fet de no entendre per què les dones romanen en relacions íntimes abusives ha alimentat els prejudicis del públic i ha obstaculitzat la prestació de serveis efectius. Els procediments de diagnòstic contemporanis se centren principalment en el risc que presenta l'agressor i falta proporcionar una comprensió més profunda de la percepció de la dona sobre la situació i sobre les seves necessitats d'intervenció. Les intervencions, que se centren en persones que han estat repetidament victimitzades (en aquest cas per la parella), són categoritzades com a prevenció terciària orientada a la víctima. Lamentablement, moltes d'aquestes intervencions no són efectives.

Un exemple d'aquest tipus de prevenció és el projecte «Explorar les eleccions de dones maltractades» (Hilterman, Roeg, i Van Nieuwenhuizen, 2018), en què s'experimenta amb la valoració estructurada de les necessitats d'intervenció de les víctimes de violència de parella. D'aquesta manera s'explora si es pot augmentar l'efectivitat de les intervencions que busquen reduir o erradicar l'exposició a la violència. En el projecte es presta especial atenció a les estratègies de les víctimes per cercar ajuda, és a dir, es busca l'empoderament de les víctimes. A partir de la implementació de la valoració de necessitats estructurada utilitzant l'entrevista sobre la presa de decisions en relacions de maltractament o DIARI (DIARI; Nicholls, Hilterman i Goossens, 2016), en el treball diari dels professionals es treballa amb l'objectiu de millorar la identificació de les necessitats de les víctimes de violència de parella i, en conseqüència, potenciar l'efecte de la intervenció. Dins del projecte es va realitzar un estudi que va ser un assaig aleatori amb grups de control i experimental (*cluster randomized trial*). Les víctimes que formaven part del grup de control van rebre el tractament habitual, mentre que els professionals del grup experimental van rebre formació sobre l'ús del DIARI. El DIARI es va utilitzar per valorar les necessitats d'intervenció i organitzar la intervenció juntament amb la víctima segons les seves necessitats.

Les organitzacions que van participar en el projecte van ser organitzacions especialitzades en l'assistència a víctimes i a agressors de violència domèstica. Les organitzacions oferien informació, ajuda, assessorament i intervencions de tractament, a totes les persones afectades per violència domèstica. No només a les víctimes, sinó també als agressors, testimonis o altres parts involucrades. La intervenció predominant va ser la teràpia sistèmica amb les dues persones de la parella. Pel que fa a les estratègies de cerca d'ajuda, es va utilitzar un qüestionari d'estratègia de cerca d'ajuda de víctimes de violència de parella amb el qual es van explorar quinze estratègies diverses de cerca d'ajuda.

Els resultats mostren que, quant a les estratègies de cerca d'ajuda, hi va haver diferències significatives entre els grups experimental i de control. Després del període de tractament inicial, les dones del grup experimental van parlar més amb amics i familiars sobre la violència de parella, també van buscar més ajuda del seu metge de família i van emprendre més accions legals contra la seva exparella. Els resultats semblen indicar que el projecte va donar lloc a un un empoderament més gran de les dones del grup experimental i en una millora de la seva capacitat per identificar i defensar els seus drets en comparació amb les dones del grup de control.

Bibliografia

- Archer, J. (2000). Sex differences in aggression between heterosexual partners: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 126(5), 651-680. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.5.651>
- Asscher, J. J., Dekovic, M., Van der Akker, A. L., Prins, P. J. M., i Van der Laan, P. H. (2018). Do Extremely Violent Juvenils Respond Differently to Treatment? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 64(4), 958-977. <https://doi.org/10.1177/0306624x16670951>
- Bonta, J. i Andrews, D. A. (2007). Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation. *Rehabilitation*, 6. Recuperat de: <http://www.securitepublique.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/rsk-nd-rspnsvty/index-fra.aspx>
- Bowers, K. J., Johnson, S. D. i Hirschfield, A. (2003). *Pushing back the boundaries: new techniques for assessing the impact of burglary schemes*. Project Report. London: The Home Office.
- Brantingham, P. L., i Brantingham, P. J. (1999). A theoretical model of crime hot spot generation. *Studies on & Crime Crime Prevention*, 8(1), 7-26.
- Capaldi, D., Kim, H., i Shortt, J. (2004). Women's involvement in aggression in young adult romantic relationships: A developmental systems model. A M. Putalleg, i K. L. Bierman (ed.), *Aggression, antisocial behavior, and violence among girls: A developmental perspective* (pàg. 223-241). New York: Guilford Press.
- Carrasco Ortiz, M. A., Rodríguez Testal, J. F., i Barrio Gandara, V. (2001). Delincuencia y psicopatología entre adolescentes maltratados. *Revista de Psicología General y Aplicada*, 54(4), 605-617.
- Cicchetti, D. i Rizley, R. (1981). Developmental perspectives on the etiology, intergenerational transmission, and sequelae of child maltreatment. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 11, 31-55. doi: 10.1002/cd.23219811104.
- Cohen, L. I. i Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 44, 588-608.
- Cohen, M. A., Piquero, A. R., i Jennings, W. G. (2010). Estimating the costs of bad outcomes for at-risk youth and the benefits of early childhood interventions to reduce them. *Criminal Justice Review*, 21(4), 391-434. doi:10.1177/0887403409352896.
- Crawford, A. (1998). *Crime Prevention and Community Safety*. London & New York: Editorial Longman.
- De Waard, J. (preprint). What Works?: A systematic overview of recently published meta evaluations / synthesis studies within the knowledge domains of situational crime prevention, policing, and criminal justice interventions, 1997-2018. doi: 10.13140/RG.2.2.31254.86089
- Felson, M. (1994). *Crime and Everyday Life. Insights and Implications for Society*. Thousand Oaks, CA, Pine Forge Press.
- Gannon, T. A. i Ward, T. (2014). Where has all the psychology gone? A critical review of evidence-based psychological practice in correctional settings. *Aggression and Violent Behavior*, 19(4), 435-446. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2014.06.006>
- Garland, D. (2005). *La cultura del control*. Barcelona: Gedisa Editorial.
- Graham, J. i Bennett, T. (1995). *Crime prevention strategies in Europe and North America*, vol. 28. Helsinki-New York: European Institute for Crime Prevention and Control.
- Henggeler, S. W. (2012). Multisystemic therapy: clinical foundations and research outcomes. *Psychosocial Intervention*, 21, 181-193. <http://dx.doi.org/10.5093/in2012a12>
- Hilterman, I. L. B., Roeg, D. K., i Van Nieuwenhuizen, Ch. (2018). *Implementation of a structured need assessment intervention: Enhancing prevention of violence in intimate partner violence victims, final report*. Eindhoven: GGzE.
- Hilterman, I. L. B., Vermunt, J. K., Nicholls, T. N., Bongers, I. L., i Van Nieuwenhuizen, Ch. (2019). Profiles of SAVRY risk and protective factors within male and female juvenile offenders: A latent class and latent transition analysis. *International Journal of Forensic Mental Health*. <https://doi.org/10.1080/14999013.2019.1580803>

Koehler, J. A., Lösel, F., Akoensi, T. D., i Humphreys, D. K. (2013). A systematic review and meta-analysis on the effects of young offender treatment programs in Europe, *Journal of Experimental Criminology*, 9, 19-43. Doi: 10.1007/s11292-012-9159-7.

Lilienfeld, S. O., Ritschel, L. A., Lynn, S. J., Cautin, R. L., i Latzman, R. D. (2013). Why many clinical psychologists are resistant to evidence-based practice: Root causes and constructive remedies. *Clinical Psychology Review*, 33, 883-900.

Lipsey, M. W. (1992). Juvenile delinquency treatment: A meta-analytic inquiry into the variability of effects. A T. D. Cook, H. Cooper, D. S. Cordray, H. Hartman, L. V. Hedges, R. J. Light i altres (ed.), *Meta-analysis for explanation* (pàg. 83-127). New York: Russell Sage Foundation.

Lipsey, M. W., Howell, J. C., Kelly, M. R., Chapman, G., i Carver, D. (2010). *Improving the effectiveness of juvenile justice programs*. Washington, DC: Center for Juvenile Justice Reform. Recuperat de: https://cjjr.georgetown.edu/wp-content/uploads/2015/03/improvingeffectiveness_december2010.pdf

Luong, D. i Wormith, J. S. (2011). Applying risk/need assessment to probation practice and its impact on the recidivism of young offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 38(12), 1177-1199. doi:10.1177/0093854811421596

Mews, A., De Bella, L., i Purver, M. (2017). *Impact evaluation of the prison-based Core Sex Offender Treatment Programme*. London: Ministry of Justice analytical series. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/623876/sotp-report-web-.pdf

Mueser, K., Rosenberg, S. D., Goodmna, L. A., i Trumbetta, S. L. (2002). Trauma, PTSD, and the course of severe mental illness: An interactive model. *Schizophrenia Research* 53(1-2), 123-43. doi: 10.1016/S0920-9964(01)00173-6

Muñoz-Fernández, N., Ortega-Rivera, J., Nocentini, A., Menesini, I., i Sánchez-Jiménez, V. (2019). The Efficacy of the «Dat-e Adolescence» prevention program in the reduction of dating violence and bullying. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16, 408-429. doi:10.3390/ijerph16030408

Nicholls, T. L., Hilterman, I., i Goossens, I. (2016). *Decision-making in Abusive Relationships Interview (DIARI). Consultation Version 1.1*. Port Coquitlam, BC: Forensic Psychiatric Services Commission.

Petrosino, A., Turpin-Petrosino, C., i Buehler, J. (2003). Scared Straight and other juvenile awareness programs for preventing juvenile delinquency: A systematic review of the randomized experimental evidence. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 589(1), 41-62.

Sánchez-Jiménez, V., Muñoz-Fernández, N., i Ortega-Rivera, J. (2018). Efficacy evaluation of «Dat-e Adolescence»: A dating violence prevention program in Spain. *PLoS ONE* 13(10), 1-23. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0205802>

Selmini, R. (2009). La prevención: estrategias, modelos y definiciones en el contexto europeo. *Urvio, Revista Latinoamericana de Seguridad Ciudadana*, 6, 41-57

Sherman, L. W. (1995). Hot spots of crime and criminal careers of places. *ACrime and Place*, J. I. Eck i D. Weisburd, vol. 4 of Crime Prevention Studies. Monsey, NY: Criminal Justice Press.

Sozzo, M. (2000). *Seguridad urbana y tácticas de prevención del delito. Cuadernos de Jurisprudencia y Doctrina Penal*. Buenos Aires: Ad-Hoc, No 10.

Sozzo, M. (2008). *Inseguridad, prevención y policía*. Sèrie llibres *Ciudadanía Segura*, Volum 4. Facultat Llatinoamericana de Ciències Socials (FLACSO). Ecuador.

Sturgeon, M., Tyler, N., i Gannon, T. A. (2018). A systematic review of group work interventions in UK high secure hospitals. *Aggression and Violent Behavior*, 38, 53-75.

Van Dijk, J. J. M., i de Waard, J. (1991). A Two-Dimensional Typology of Crime Prevention Projects; with a Bibliography. *Criminal Justice Abstracts* 23, 483-503.

Venegas-Cárdenas, R. (2009). Nuevas Propuestas para la Intervención con Jóvenes Ofensores Sexuales. *Cuadernos de Postgrado en Psicología UV*, 71-82. https://www.researchgate.net/publication/281207217_cuadernos_de_postgrados_en_psicologia_uv

Viejo, C., Vega-Gea, I., i Ortega-Ruiz, R. (2017). Riesgos de violencia en el cortejo juvenil: educación sentimental y prevención de actitudes sexistas. A A. J. Rodríguez Hidalgo i R. Ortega

Ruiz, *Acoso escolar, ciberacoso y discriminación: educar en diversidad y convivencia* (pàg. 43-57). Madrid: Los libros de la Catarata.

Vila-Villar, R. (2017). *Maltrato infantil intrafamiliar: Funcionalidad del Sistema educativo*. Treball fi de màster. Elx: Crimina.

Ward, T. i Brown, M. (2004). The good lives model and conceptual issues in offender rehabilitation. *Psychology, Crime & Law*, 10(3), 243-257. Recuperat de: http://www.cosasouthsk.com/uploads/1/7/3/5/17359983/good_lives_model_-_tony_ward.pdf

Ward, T. i Stewart, C. A. (2003). The treatment of sex offenders: Risk management and good lives. *Professional Psychology Research & Practice*, 34, 353-360.

Wincentak, K., Connolly, J., i Card, N. (2017). Teen dating violence: A meta-analytic review of prevalence rates. *Psychology of Violence*, 7(2), 224-241. <http://dx.doi.org/10.1037/a0040194>

World Health Organization (1998). *Life in the 21st century: A vision for all*. Geneva: World Health Organization.

Zamble, I. i Quinsey, V. L. (1997). *The criminal recidivism process*. Cambridge: University Press.

